

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Ida Lindblad

Betalningar över Internet vid elektronisk handel

-Vem står risken för förklaringsmisstag,
befordringsfel och dröjsmål?

Examensarbete
20 poäng

Lars Gorton

Förmögenhetsrätt

ht 2002

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1 INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Avgränsningar	4
1.4 Metod	5
1.5 Material	5
1.6 Disposition	6
2 INLEDANDE KOMMENTARER	7
2.1 Internet och elektronisk handel	7
2.2 Betalning	8
2.2.1 Fordringsbevis	10
2.2.2 Betalningstransaktion	11
3 BETALNINGSMETODER PÅ INTERNET	14
3.1 Olika typer av köp	14
3.2 Olika typer av betalsystem	15
3.2.1 Kontokort	16
3.2.2 Elektroniska checkar	19
3.2.3 Marknadstorg	20
3.2.3.1 Administration via nätverksoperatör	20
3.2.3.2 Direktbetalning via Internetbank	21
3.2.4 Övrigt	23
4 FÖRHÅLLET MELLAN DEN BETALNINGSSKYLDIGE OCH DEN BETALNINGSBERÄTTIGADE	24
4.1 Inledning	24
4.2 Skuldebrevslagens modell	25
4.2.1 Inledning	25
4.2.2 Huvudregeln i skuldebrevslagen	26
4.2.3 Undantag från huvudregeln i skuldebrevslagen	31
4.2.3.1 Anvisning och avtal	31

4.2.3.2	Lagstiftning	33
4.3	Avtalslagens modell	34
4.3.1	Inledning	34
4.3.2	Förklaringsmisstag	35
4.3.3	Befordringsfel	40
4.3.3.1	Argument för och mot befordringsregelns tillämplighet	41
4.3.3.2	Typ av meddelande	43
4.3.4	Dröjsmål	46
4.3.5	Undantag från huvudreglerna i avtalslagen	49
5	BETALNINGSFÖRMEDLARENS ANSVAR	51
5.1	Inledning	51
5.2	Olika typer av uppdrag	52
5.3	Olika ansvarsregler	53
5.4	Betaltjänstutredningens förslag	56
6	SLUTSATSER	60
	LITTERATURFÖRTECKNING	66
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	72

Sammanfattning

Den här uppsatsen behandlar betalningar över Internet vid elektronisk handel. Syftet med uppsatsen är att undersöka om det är den betalningsskyldige eller den betalningsberättigade som står risken för förklaringsmisstag, befordringsfel och dröjsmål. Vidare undersöks i vilken utsträckning betalningsförmedlaren kan göras ansvarig.

Några vanliga betalningsmetoder på Internet behandlas även i uppsatsen för att ge läsaren en inblick i hur betalningar över Internet rent praktiskt kan gå till. Dessa är betalning med kontokort, elektroniska checkar och betalning på marknadstorg.

Vad gäller förhållandet mellan den betalningsskyldige och den betalningsberättigade finns det inga lagar som specifikt behandlar betalningar över Internet. Därför har jag utgått från skuldebrevslagens- och avtalslagens riskfördelningsmodeller och undersökt, genom ändamålsöverväganden, om dessa kan tillämpas på betalningar över Internet. Beträffande skuldebrevslagen torde 3 § 2 st, vilken reglerar den betalningsberättigades anvisning om betalningsställe, kunna tillämpas då den är ändamålsenlig. Konsekvensen blir att det är den betalningsberättigade som står risken för befordringsfel och dröjsmål.

Avtalslagen reglerar förklaringsmisstag i 32 § 1 st, men denna paragraf torde inte kunna tillämpas på betalningar över Internet eftersom den innehåller subjektiva rekvisit som ej kan tillskrivas en dator som handlar automatiskt. Det är istället bättre att tillämpa förklaringssteorin, vilken fokuserar på objektiva konstaterbara fakta. Befordringsfel behandlas i 32 § 2 st avtalslagen och torde kunna tillämpas eftersom de motiv som ligger bakom regelns utformande även kan göras gällande vid betalningar över Internet. Konsekvensen blir därmed att det är den betalningsberättigade som står risken för befordringsfel. Avtalslagens riskfördelningsmodell beträffande dröjsmål är däremot svårare att tillämpa, främst då det kan vara problematiskt att likna en betalning vid en accept och då regeln ej är ändamålsenlig. Det är därför bättre att tillämpa skuldebrevslagen vid dröjsmål med betalning över Internet. Sammantaget blir resultatet, vid en tillämpning enligt ovan, att den betalningsberättigade står risken för förklaringsmisstag, befordringsfel och dröjsmål.

Beträffande betalningsförmedlarens ansvar finns det endast viss EG-rättslig lagstiftning. Betaltjänstutredningen, SOU 1995:69, har dock lagt fram ett svenskt lagförslag på området. Möjligheten att vältra över ansvaret på betalningsförmedlaren torde dock vara relativt liten. Framför allt gäller detta då ett ansvarsresonemang oftast kan göras gällande först när betalningsuppdraget kommit betalningsförmedlaren till handa och eftersom betalningsförmedlare ofta friskriver sig från sådant ansvar.

Förkortningar

BABS	Bankkortsadministrativ Butiksservice Aktiebolag
CISG	UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods
Ds	Departementsserien
EDI	Electronic Data Interchange
EG	Europeiska gemenskaperna
E-handel	Elektronisk handel
E-kort	Elektroniskt kort
E-nummer	Elektroniskt nummer
E-pengar	Elektroniska pengar
E-post	Elektronisk post
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta domstolen
IP	Internet Protocol.
IRI	Institutet för rättsinformatik
IT	Informationsteknik
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
PECL	Principles of European Contract Law
PIN	Personal Identification Number
Prop	Proposition
SET	Secure Electronic Transaction
SOU	Statens offentliga utredningar
SPA	Secure Payment Application
SSL	Secure Sockets Layer
SWIFT	Society for World-wide Interbank Telecommunications
TCP	Transmission Control Protocol
UETA	Uniform Electronic Transaction Act
UNCITRAL	United Nations Commission on International Trade Law
UNIDROIT	International Institute for the Unification of Private Law
USA	United States of America
WWW	World Wide Web

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Handel är en gammal företeelse där köpare och säljare möts för att ta del av utbud och efterfrågan. På senare år har emellertid informations- och kommunikationsteknikens framväxt givit upphov till nya handelsmönster. Ett av de viktigaste fenomenen är Internet som inneburit att en ny marknadsplats för varor och tjänster har uppstått. Denna marknadsplats existerar inte i den fysiska världen utan finns, med hjälp av miljontals datorer, i någonting som kallas cyberspace.

Utvecklingen inom elektronisk handel går fort och för några år sedan ansågs det att dess möjligheter i det närmaste var obegränsade. För att en marknadsplats skall fungera är det emellertid inte tillräckligt med ny teknologi och en möjlighet för köpare och säljare att mötas. Det krävs även att parterna kan sluta avtal som är rättsligt bindande och att betalning kan ske i samband med motprestation, eller att det finns något annat sätt att försäkra sig om att motparten kommer att prestera. Slutligen kan ingen marknad fungera utan tillförlitliga betalsystem som är både säkra och enkla att använda.¹

Vad jag skall fokusera på i denna uppsats är betalningar över Internet och här uppstår det många olika typer av problem. Framförallt finns en allmänt utbredd rädsla, särskilt bland konsumenter, för att betala över Internet². Här är det inte bara de tekniska frågorna som spelar in utan även den juridiska osäkerheten är av betydelse³. Det problem som jag skall koncentrera mig på är riskfördelningen mellan den betalningsskyldige och den betalningsberättigade i de fall det uppstår ett befodringsfel eller att dröjsmål inträffar vid överföringen av en betalningstransaktion via Internet. Jag skall även undersöka vad som gäller om ett förklaringsmisstag skulle inträffa från den betalningsskyldiges sida. För att exemplifiera: ett befodringsfel uppstår om det uppkommer ett fel i överföringen av betalningsorden vilket exempelvis kan resultera i att köpesumman ändras från 100 kr till 10 000 kr. Vidare kan det hända att betalningsorden kommer fram i ursprungligt skick men med ett betydande dröjsmål vilket innebär att dröjsmålsåtgärder kan aktualiseras. Förklaringsmisstag inträffar däremot inte under överföringen av betalningsorden utan innan den avsänts. Det kan exempelvis inträffa att fel kortnummer anges eller att en extra nolla läggs till köpesumman.

Det finns ingen lag som reglerar betalning över Internet så för att ta reda på hur riskfördelningen mellan parterna ser ut kommer jag att utgå från äldre

¹ Torvund 1996, s. 93.

² SOU 1999:106, s. 9.

³ Winberg, s. 15.

lagstiftning, nämligen lagen (1936:81) om skuldebrev och lagen (1915: 218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. När dessa lagar författades hade lagstiftaren säkerligen inga elektroniska medier i åtanke och lagarna torde spegla det samhälle som fanns vid lagarnas tillkomst. Likväl det har visat sig att i vart fall avtalslagen utan allt för stora svårigheter går att tillämpa i en elektronisk miljö⁴. Jag skall alltså undersöka om dessa lagar går att applicera på riskfördelningen mellan parterna och om utfallet i sådana fall är ändamålsenligt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta examensarbete är att undersöka om det, vid Internethandel, är den betalningsskyldige eller den betalningsberättigade som står risken för förklaringsmisstag, befodringsfel och dröjsmål som uppkommer vid betalning över Internet. Det skall även undersökas i vilken utsträckning betalningsförmedlaren kan göras ansvarig.

Frågeställningar som kommer att aktualiseras är bl.a. vilka typer av betalningssätt som finns vid handel över Internet, om skuldebrevslagen och avtalslagen överhuvudtaget kan tillämpas på betalningar över Internet och om resultaten i sådana fall är ändamålsenliga. Slutligen, finns det någon möjlighet att kräva betalningsförmedlaren på ansvar?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen tar sikte på fel i överföring av betalningstransaktioner över Internet och inte fel som uppstår vid överföring bankerna emellan som t.ex. kan ske via kommunikationssystemet SWIFT. Inte heller alla typer av betalningstransaktioner kommer att behandlas utan endast betalning vid elektronisk handel som sker över Internet. Sålunda kommer inte handel via EDI⁵ att behandlas. Internet karakteriseras av globalisering vilket innebär att problem med vilket lands lag som skall tillämpas vid gränsöverskridande handel aktualiseras. Internationella process- och privaträttsligafrågor kommer emellertid inte att tas upp här. Min utgångspunkt kommer således vara betalningstransaktioner som sker mellan svenska betalningsskyldiga, betalningsberättigade och betalningsförmedlare. Jämförelser mellan svensk rätt och internationella regleringar, främst modellagar, kommer dock att göras för att vidga perspektivet.

⁴ se exempelvis SOU 1996:40 och Hultmark 1998.

⁵ EDI innebär att elektroniska standardiserade meddelanden skickas direkt mellan administrativa system. (Fredholm s. 17).

1.4 Metod

Jag utgår från gällande rätt och på så sätt kan min undersökning sägas vara rättsdogmatisk⁶. För att kunna utreda om skuldebrevlagen eller avtalslagen kan användas på betalningar över Internet kommer jag emellertid att använda mig av en teleologisk tolkningsmetod⁷ och således anlägga ett funktionellt betraktelsesätt⁸. Detta innebär att jag kommer att försöka bestämma de aktuella paragrafernas syften och undersöka om dessa syften även kan uppfyllas beträffande betalningar över Internet. Den metod som kommer att tillämpas bygger sålunda på ändamålsöverväganden.

1.5 Material

I uppsatsen har jag i huvudsak använt material från två olika rättsområden inom förmögenhetsrätten. Dels har jag använt mig av litteratur inom avtalsrätten och dels inom obligationsrätten. Materialet inom dessa områden kan sedan i sin tur delas in i traditionell litteratur och den typ av litteratur som mer konkret analyserar de svårigheter som uppstår vid elektronisk kommunikation.

Vad gäller det avtalsrättsliga materialet har bl.a. Axel Adlercreutz *Avtalsrätt I och II* samt Kurt Grönfors *Avtalslagen* varit av stor betydelse vid kartläggandet av den traditionella avtalsrätten. När det gäller avtalslagens tillämplighet i en elektronisk miljö finns det inte lika rikligt med doktrin att tillgå. Några verk på området är Agne Lindbergs och Daniel Westmans *Praktisk IT-rätt*, Mads Bryde Andersens nätupplaga av *IT-retten* samt Christina Rambergs (f.d. Hultmark⁹) *Elektronisk handel och avtalsrätt*. Vidare finns en del utredningar och rapporter kring Internet. Exempelvis Ingemar Jansons *Den elektroniska marknadsplatsen – avtals-, köp- och bevisrättsliga frågor* i IRI-rapport och IT-utredningens betänkande *Elektronisk dokumenthantering*, SOU 1996:40.

Beträffande det obligationsrättsliga materialet har det inte varit några problem att få tag på material angående den traditionella tillämpningen av skuldebrevlagen. Här finns rikligt med doktrin och tre klassiska verk är Knut Rodhes *Obligationsrätt och lärobok i obligationsrätt* samt Gösta Walins *Lagen om skuldebrev m.m.* Annan doktrin som varit av betydelse här är Mikael Mellqvists och Ingemar Perssons *Fordran och skuld* samt Hugo Tibergs och Dan Lennhammers *Skuldebrev, växel och check*. Vad gäller

⁶ Hellner 2001, s. 22-24.

⁷ Grundaren av denna tolkningsmetod var Thibaut, men även Ekelöf var en förespråkare för denna. (Hellner 2001, s. 195-196).

⁸ Detta är ett uttryck för principen om funktionell ekvivalens som finns i UNCITRAL:s modellag om elektronisk handel.

⁹ Christina Hultmark har återtagit sitt ursprungliga namn Ramberg. Jag kommer i fotnoterna ange det efternamn som hon hade vid tidpunkten för den aktuella bokens författande.

modernare former av betalningsmedel har det länge saknas litteratur härom men numera finns i vart fall tre verk på områden. De är Bert Lehrbergs *Moderna betalningsformer*, Ingrid Arnesdotters *Moderna betalningsmetoder* och Olav Torvunds *Betalningsformidling i et rettsligt perspektiv*. Vidare finns det två utredningar nämligen en departementspromemoria om *moderna betalningsmetoder*, DS 1993:56, och en offentlig utredning om *betaltjänster*, SOU 1995:69. Betalningar över Internet har dock inte behandlats in någon större utsträckning. De få verk som finns på området är Gustav Winbergs *Elektroniska betalssystem på Internet – om teknisk säkerhet och juridisk osäkerhet* i IRI-rapport samt Camilla Julie Wollans *Betalning via Internet*. Vidare har det Nordiska Ministerrådet givit ut en rapport om *Elektronisk betalning i forbrugerforhold*, skriven av Susanne Karstoft.

Vad gäller elektronisk handel och betalning över Internet finns det relativt lite svenskt material vilket har gjort att jag har fått söka mig till de övriga nordiska ländernas litteratur, främst Norge och Danmark. Eftersom avtalslagen¹⁰, skuldebrevslagen¹¹ och köplagarna¹² i stort sätt är desamma i hela Norden ser jag inte att detta skulle utgöra något problem.

1.6 Disposition

Till en början kommer Internet, elektronisk handel och betalning att behandlas för att läsaren skall förstå den miljö som uppsatsen utspelar sig i. Efter det kommer olika typer av betalningsmetoder på Internet att behandlas i syfte att ge läsaren en inblick i hur betalning över Internet kan gå till i praktiken. Därefter diskuteras förhållandet mellan den betalningsskyldige och den betalningsberättigade. I detta kapitel kommer skuldebrevslagens- och avtalslagens riskfördelningsmodellens tillämplighet på betalningar över Internet att analyseras. Därefter följer en diskussion om betalningsförmedlarens ansvar. Till sist mynnar uppsatsen ut i ett kapitel där mina slutsatser avhandlas.

¹⁰ Grönfors 1995, s. 29.

¹¹ SOU 1935:14, s. IV.

¹² Håstad, s. 16.

2 Inledande kommentarer

2.1 Internet och elektronisk handel

Denna uppsats skall behandla betalsystem på Internet. För att läsaren skall förstå problematiken krävs således grundläggande kunskaper om Internet och elektronisk handel. Nedan följer därför en kortfattad beskrivning av Internets uppbyggnad och funktion samt vad som är karakteristiskt för elektronisk handel.

Informationsteknik är ett samlingsbegrepp för tekniker som används för att skapa, lagra, bearbeta, överföra och presentera ljud, text och bild.¹³ IT-världens mest uppmärksammande företeelse är Internet, som kan beskrivas som ett medium för dataöverföring. Internet är ett nätverk av datorer och annan nätverksutrustning som används för att datorerna skall kunna kommunicera med varandra. Internet kan sägas vara ett nätverk av nätverk och utgör idag världens största nätverk.¹⁴

Kommunikation på Internet fungerar på så sätt att informationen som sänds mellan datorerna delas upp i små digitala paket. Varje paket tilldelas en adress och hittar på så sätt fram till mottagaren. Om någon del av nätet inte släpper fram paketet tar det en annan väg fram till mottagaren. Poängen med detta system är att paketen hittar fram till mottagaren oavsett vilken väg de tar och de behöver inte ens ta samma väg. Datorerna använder olika standarder för kommunikationen, vilka brukar benämnas protokoll. De mest grundläggande är TCP och IP. IP har till uppgift att transportera paketen medan TCP delar upp informationen i paketet och sätter sedan samman dem och kontrollerar att de är korrekta.¹⁵

Begreppet elektronisk handel har ingen entydig innebörd. Det används ofta för att beteckna handel med varor och tjänster, som i större eller mindre grad sker genom användandet elektronisk kommunikation.¹⁶ Elektronisk handel innefattar såväl EDI som andra elektroniska kommunikationsteknologier såsom e-post och Internet¹⁷. Det som karakteriserar den elektroniska marknaden är således att avtalen sluts elektroniskt. Betalningen i en matbutik med kontokort kan exempelvis inte anses som elektronisk handel trots att själva betalningen sker elektroniskt.¹⁸

¹³ SOU 1999:106, s. 9.

¹⁴ Torvund 1997, s. 2; SOU 1999:106, s. 36.

¹⁵ SOU 2000:30, s. 27.

¹⁶ Lindberg och Westman, s. 37.

¹⁷ D'arcy m.fl., s. 692.

¹⁸ Torvund 1996, s. 94.

Vid en rättslig analys av elektronisk handel är det lämpligt att skilja mellan handel i slutna och öppna system. I ett slutet system är parterna på förhand identifierade och har kommit överens om vissa villkor för sina mellanhavanden, t.ex. EDI. Handel i öppna system är t.ex. allmänt tillgängliga webbplatser på Internet.¹⁹ En annan distinktion som kan göras är den mellan direkt och indirekt elektronisk handel. Direkt elektronisk handel innebär att köparen i samband med köpet även får varan eller tjänsten levererad via nätet. Vid indirekt elektronisk handel sker affärstransaktionen elektroniskt men däremot sker leveransen fysiskt på ett traditionellt sätt.²⁰

Informations- och kommunikationstekniken har många fördelar och de kan utnyttjas i handelsprocessens alla steg. Internet kan exempelvis utnyttjas för att på ett billigt sätt marknadsföra en vara eller tjänst över hela världen. Avtalen kan ingås genom utväxling av e-post eller genom att kunden fyller i ett beställningsformulär på säljarens webbsida. Inga papper behöver utväxlas och säljaren slipper att hantera varje köp manuellt. Det blir allt vanligare med direkt elektronisk handel, vilket innebär att det inte behövs någon fysisk bärare för att transportera avtalsobjektet från säljare till köpare. Internet kan slutligen utnyttjas för att förmedla betalningen för varan eller tjänsten.²¹

Framgången för handel på den öppna elektroniska marknaden på Internet är nära sammanbunden med utvecklingen av en accepterad betalningsform.²² För att kunna utnyttja fördelarna med elektronisk handel fullt ut måste även betalningen kunna ske elektroniskt. Om betalningen istället sker på mer traditionellt sätt, t.ex. mot postförskott eller faktura, leder detta inte till mindre pappershantering och tidsvinster går förlorade. Det är viktigt att de elektroniska betalsystemen är säkra, pålitliga och enkla för att köpare skall känna sig trygga. Dessa faktorer är inte bara beroende av den tekniska utformningen av betalsystemen, utan också av den rättsliga strukturen och förtroendet för de företag som anlitas vid transaktionerna.²³

2.2 Betalning

Den juridiska innebörden av en betalning, såsom rättshandling, kan sägas vara att ett fordringsförhållande helt eller delvis upphör. Oftast sker detta genom att fordran infrias då den betalningsberättigade erhåller det som den betalningsskyldige skall prestera, men den betalningsskyldige kan även befrias från skulden på andra sätt. Ett exempel på detta är om betalningsmedlen förmedlas via en bank på den betalningsberättigades risk och de kommer bort under överföringen.²⁴ Enligt DS 1993:56:s definition

¹⁹ Lindberg och Westman, s. 37.

²⁰ Fredholm, s. 16.

²¹ Lindberg och Westman, s. 37-38.

²² Janson, s. 25.

²³ Winberg, s. 21.

²⁴ SOU 1998:122, s. 18.

utgör betalning i vid bemärkelse fullgörandet av en penningförpliktelse. I en snävare bemärkelse anser utredaren att en betalning innebär fullgörande av en penningförpliktelse med pengar eller likvida tillgodohavanden på en bank eller liknande institution.²⁵ Betalning kan emellertid även ske kontant och då är ingen bank inblandad. Professor Bert Lehrberg beskriver betalning på så sätt att en betalning innebär att den betalningsskyldige avstår från äganderätten till kontanter eller annat betalningsmedel som den betalningsskyldige överlämnar till den betalningsberättigade.²⁶ Enligt min mening tar Lehrbergs definition fasta på det faktiska handlandet mer än själva rättshandlingen. Jag anser att beskrivningen av en betalning såsom upphörande av ett fordringsförhållande är den mest träffande, särskilt i detta sammanhang, eftersom en betalning faktiskt kan ha skett utan att den betalningsberättigade erhållit betalningsmedlen i fråga. Det är således denna definition som kommer att användas här.

En betalning är en s.k. uppfyllelserättshandling.²⁷ En korrekt uppfyllelse av en betalningsförpliktelse kräver att den betalningsskyldige betalar i rätt tid, på rätt ställe och med rätt belopp till den betalningsberättigade²⁸. När betalningen kan anses vara uppfylld beror på när risken för betalningen övergår från den betalningsskyldige till den betalningsberättigade vilket kommer att behandlas i det följande. Rättsverkningarna av betalningsrättshandlingen är att den betalningsberättigade får sin fordran infriad och att den betalningsskyldige blir befriad från sin skuld²⁹.

Det finns ett antal grundbegrepp som jag kommer att använda mig av nämligen betalningsmedel, betalningsinstrument, betalsystem och betaltjänster. Med betalningsmedel menas det som skall presteras, vilket oftast utgörs av pengar eller fordringar. Betalningsinstrument är sådant som gör det möjligt att disponera över betalningsmedel, exempelvis checkar, giroblanketter, kontokort och koder.³⁰ Ett betalsystem definieras av betaltjänstutredningen som ett i organisatoriskt hänseende sammanhängande nätverk av olika funktioner som aktiveras vid utförandet av en betaltjänst, exempelvis kortutgivning, kontohållning och drift av datacentraler. En betaltjänst är ett uppdrag som innebär utförande av betalning eller liknande överföring av medel åt en kund.³¹

Det finns i huvudsak två aspekter av betalning, nämligen fordringsbeviset som representerar skulden och betalningstransaktionen som beskriver själva överföringen.

²⁵ Ds 1993:56, s. 24.

²⁶ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 14.

²⁷ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 14.

²⁸ Wollan, s. 7.

²⁹ Arnesdotter, s. 21.

³⁰ Torvund 1993, s. 24-25; Arnesdotter s. 26-27.

³¹ SOU 1995:69, s. 13-14.

2.2.1 Fordringsbevis

En fordran är en rätt för en person att av en annan person erhålla en viss prestation, t.ex. en penningssumma eller en vara³². Det finns många olika sätt som fordringar kan uppkomma på. De kan exempelvis grunda sig på avtalslöften, gåvoutfästelser eller underlåten uppfyllelse av avtalsförpliktelser. Oftast vill parterna ha någon form av bevis för en fordrings existens, ett s.k. fordringsbevis. Ett köpeavtal fixeras sålunda ofta i ett skriftligt kontrakt där båda parternas förpliktelser regleras.³³

Det finns i huvudsak två typer av fordringsbevis: ömsesidiga och ensidiga. Ett kontrakt som upptar båda parternas förpliktelser utgör ett ömsesidigt fordringsbevis³⁴, medan ensidiga fordringsbevis kan vara antingen skuldebrev eller anvisningar. Ett skuldebrev utgör en självständig handling som representerar en skuld, medan en anvisning däremot är en uppmaning till tredje part att betala till borgenären.³⁵

De skuldebrev som uppfyller formkraven regleras direkt i skuldebrevslagen. Ett skuldebrev definieras som en ensidig, till det yttre fristående skriftlig utfästelse att erlagga ett penningbelopp³⁶. Lagen, i vart fall vissa bestämmelser, kan emellertid tillämpas analogt på åtskilliga förbindelser som inte uppfyller lagens definition. Bestämmelserna anses nämligen ge uttryck för allmänt tillämpliga rättsatser.³⁷

Skuldebrev kan antingen vara enkla eller löpande. Ett löpande skuldebrev är ställt till innehavaren eller till viss man eller order³⁸. Utgångspunkten för reglerna om löpande skuldebrev är att de skall vara lätta att omsätta. Ett enkelt skuldebrev är däremot ställt till viss man³⁹. Här har själva fordringsbeviset inte samma betydelse som vid löpande skuldebrev och en förvärvare kan aldrig få bättre rätt mot gäldenären än den ursprunglige borgenären.⁴⁰

En anvisning innebär en anmaning av en person (assignanten) till en annan, (assignaten) att betala en penningssumma till den tredje (assignatarien). Samtidigt innebär den en subsidiär betalningsutfästelse av anvisaren att betala direkt till mottagaren om utbetalaren inte betalar.⁴¹ Exempel på anvisningar är checkar och giroblanketter⁴². Vidare torde reglerna om

³² SOU 1998:122, s. 15.

³³ Tiberg och Lennhammer, s. 14-15.

³⁴ Tiberg och Lennhammer, s. 15.

³⁵ Winberg, s. 60.

³⁶ SOU 1935:14, s. 41.

³⁷ Exempelvis 2, 3 och 27-31 § §; Walin, s. 11.

³⁸ 11 § skuldebrevslagen.

³⁹ 26 § skuldebrevslagen.

⁴⁰ Winberg, s. 60-61; Mellqvist och Persson, s. 98-100.

⁴¹ Tiberg och Lennhammer, s. 104.

⁴² Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 23.

anvisningar kunna användas analogt på kontokort⁴³. Vid de allra flesta anvisningar är den utbetalningsskyldige en bank. Anvisarens förhållande till mottagaren brukar betecknas som ett valutaförhållande medan anvisarens förhållande till banken betecknas som täckningsförhållande. Det som avgör huruvida banken är skyldig att honorera betalningsanvisningen och betala till kontohavarens borgenär är täckningsförhållandet, d.v.s. kontoavtalet.⁴⁴

2.2.2 Betalningstransaktion

Den enklaste formen av en betalningstransaktion är när den betalningsskyldige överlämnar sedlar och mynt till den betalningsberättigade. Det övervägande antalet betalningar sker också på detta sätt men om man ser till betalningsbeloppen dominerar andra typer av tillvägagångssätt.⁴⁵ I de flesta fall innebär dessa alternativa tillvägagångssätt att den betalningsskyldige använder sig av någon form utav betalningsförmedling. Det finns ingen allmänt accepterad definition av betalningsförmedling men den norske professorn Olav Torvund menar att med betalningsförmedling kan förstås förmedling av betalningsmedel från en betalningsskyldig till en betalningsberättigad. I sin enklaste form kan förmedlarens roll vara fysisk transport av sedlar, mynt eller andra betalningsmedel.⁴⁶ Vid betalningsförmedling ger således den betalningsskyldige i uppdrag till en eller flera mellanhänder att utföra en betalningstransaktion. När betalningstransaktionen är fullbordad innebär detta att en betalningsrättshandling har kommit till stånd.⁴⁷

Som utgångspunkt är tre parter inblandade i en betalningsförmedlingsprocess, nämligen den betalningsskyldige, den betalningsberättigade och betalningsförmedlaren. Det närmare förhållandet dem emellan varierar med vilket betalsystem och vilka betaltjänster som används, men det grundläggande trekantsförhållandet är detsamma. Förhållandet mellan den betalningsskyldige och den betalningsberättigade är den primära relationen i den meningen att förmedlingstransaktionen sker i syfte att reglera det bakomliggande skuldförhållandet dem emellan. Detta förhållande kommer att behandlas närmare i kapitel 4. Betalningsförmedlaren påtar sig ett uppdrag som innebär att se till att betalningen kommer fram i rätt tid och på rätt sätt till den betalningsberättigade. Här är det av intresse att klargöra vilket ansvar förmedlaren har om betalningsuppdraget inte genomförs på ett korrekt sätt.⁴⁸ Betalningsförmedlarens ansvar kommer att behandlas i kapitel 5.

⁴³ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 34.

⁴⁴ Ds 1993:56, s. 32.

⁴⁵ SOU 1995:69, s. 77-78.

⁴⁶ Torvund 1993, s. 22-23.

⁴⁷ Arnesdotter, s. 20.

⁴⁸ Torvund 1993, s. 22-24.

Den existerande lagregleringen av betalningar handlar nästan uteslutande om förhållandet mellan den betalningsskyldige och den betalningsberättigade. Förhållandet mellan den betalningsskyldige och den som förmedlar betalningen har inte varit föremål för lagstiftning i någon betydande omfattning. Det finns dock några direktiv och rekommendationer från EG.

Betalningstransaktioner kan indelas i kontantbetalningar och bokbetalningar. Den förra typen avser betalningar som sker med kontanter⁴⁹ medan den senare avser alla betalningsmetoder som bygger på utnyttjandet av en bank eller motsvarande institution. Bokpengar, eller kontopengar, är numera den viktigaste formen av pengar. Bokpengar är en fordran som kontoinnehavaren har mot en bank eller annat finansiellt institut. Vilka villkor som gäller för kontoinnehavarens fordran respektive bankens skuld bestäms genom avtal mellan parterna. En bokbetalning innebär således att själva betalningen sker genom ett gäldenärsbyte såtillvida att den betalningsberättigade får en fordran mot banken istället för sin fordran mot den betalningsskyldige. Bokbetalningar kan i sin tur delas in i kredit- och debettransfereringar.⁵⁰

Kredittransferering kan definieras som en överföring av ett belopp från den betalningsskyldige till den betalningsberättigade på grund av en betalningsorder som den betalningsskyldige ger direkt till sin bank.⁵¹ Exempel på kredittransfereringar är girering på grund av betalningsorder från bankkonto till annat konto eller utbetalning.⁵² Kredittransferering kan antingen vara kontobaserad eller kontant och detta har betydelse för förhållandet mellan den betalningsskyldige och betalningsförmedlaren. Vid kontobaserad transferering förutsätts, till skillnad från kontantbetalning, att den betalningsskyldige har ett kontoavtal med betalningsförmedlaren och alla transaktioner kommer då att genomföras i anslutning till detta avtal. Vid kontant kredittransferering mottar betalningsförmedlaren ett uppdrag samtidigt med betalning till täckning för uppdraget. Vidare kan det vid kontobaserad överföring uppstå skillnader i tiden mellan den betalningsskyldiges inbetalning till förmedlaren och betalningsuppdragets genomförande, vilket inte är fallet vid kontant kreditöverföring.⁵³

En debettransferering kan definieras som en överföring av pengar från den betalningsskyldige till den betalningsberättigade på grund av en instruktion som den betalningsberättigade ger till sin bank eller annat finansiellt institut⁵⁴. Vid debettransfereringar är det således den betalningsberättigade

⁴⁹ Kontantbetalning kan emellertid även användas för att beteckna att en betalning skett enligt Zug-um-Zug-principen, alltså betalning vid leverans.

⁵⁰ Ds 1993:56, s. 24-26.

⁵¹ Ds 1993:56, s. 30-31; se även UNCITRAL:s modellag om internationella betalningar art. 2(a).

⁵² Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 19.

⁵³ Torvund 1993, s. 69, 70.

⁵⁴ DS 1993:56, s. 31.

som initierar betalningen hos banken. Som exempel kan nämnas inlösen av checkar, växlar eller andra anvisningar samt automatisk debitering, s.k. autogiro. Även en debettransferering måste ytterst grunda sig på en rättshandling från den betalningsskyldiges sida, som innebär att den betalningsberättigades rätt att initiera betalningen grundläggs, men det är alltså den betalningsberättigade som tar initiativet till betalningen.⁵⁵ Vid betalning med check utgör själva checken en anvisning av den betalningsskyldige till banken att betala till den betalningsberättigade.⁵⁶

Betalningsinstrument vid debettransferering är således oftast en anvisning där den betalningsskyldige utnyttjar sin fordran mot t.ex. en bank för att betala sin skuld till den betalningsberättigade. En auktorisation i form av en fullmakt kan också ges och detta förekommer framförallt vid autogiro. En vanlig form är en fullmakt från den betalningsskyldige till den betalningsberättigade som ger den betalningsberättigade behörighet att initiera girering av skuldbeloppet. En annan form bygger på ett medgivande från den betalningsskyldige till sin bank som ger banken rätt att debitera kontot med belopp som anges av en viss betalningsberättigades återkommande instruktioner.⁵⁷

Distinktionen mellan debet- och kredittransfereringar är emellertid inte helt problemfri. I UNCITRAL:s guide till elektroniska betalningar⁵⁸ görs ingen skillnad mellan dem vilket kan tänkas tyda på att distinktionen förlorar något av sin betydelse i elektroniska betalssystem. Eftersom transaktionerna i många fall sker automatiskt och snabbt kan det till exempel vara svårt att avgöra vem av parterna som ska anses ha initierat transfereringen. I UNCITRAL:s modellag om internationella betalningar⁵⁹ görs däremot en skillnad då denna endast omfattar kredittransfereringar.⁶⁰

⁵⁵ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 19.

⁵⁶ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 23.

⁵⁷ Ds 1993:56, s. 32-33.

⁵⁸ UNCITRAL Legal Guide on Electronic Funds Transfers.

⁵⁹ UNCITRAL Model Law on International Credit Transfers.

⁶⁰ Winberg, s. 67.

3 Betalningsmetoder på Internet

3.1 Olika typer av köp

På Internet uppstår problem med samtidig utväxling av en vara eller tjänst och betalning, s.k. Zug um Zug. Självfallet vill säljaren inte leverera en vara eller tjänst utan att vara säker på att få betalt. Köparen vill å andra sidan inte betala utan att vara säker på att erhålla varan eller tjänsten. På den traditionella marknaden kan detta problem oftast lösas genom samtidig utväxling av varan och det fysiska betalningsmedlet, d.v.s. kontant betalning⁶¹. Beroende på vilken typ av köp det är frågan om på Internet har parterna bättre eller sämre möjligheter att försäkra sig om leverans respektive betalning.

Vid köp av varor sker leveransen av naturliga skäl utanför Internet. Här utgör betalning via Internet endast ett alternativt betalningssätt. Betalningen kan exempelvis även ske kontant vid leverans eller mot postförskott. Om betalningen sker via Internet blir det således fråga om betalning antingen i förskott eller i efterskott. I de fall betalning sker i förskott blir konsekvensen att en konsument förlorar möjligheten att påverka säljaren vid fel i den levererade varan eller vid sen leverans⁶². Det finns ingen möjlighet för samtidig utväxling av parternas prestationer.⁶³

Liknande problem uppstår vid köp av tjänster som inte utförs på Internet. Hur betalningen går till varierar beroende på vilken typ av tjänst som köps, beställs eller reserveras. Vid resetjänster är det vanligt att endast beställning eller reservation sker på Internet. Vid köp av tjänster är det inte nödvändigt att köparen betalar i förskott då parterna oftast kommer att mötas fysiskt utanför Internet. Vid betaltjänster förekommer det ofta att betalning sker genom en uppkopplingsavgift och en månatlig avgift.⁶⁴

Beträffande köp av digitala tjänster eller varor kan leverans ske över Internet, exempelvis vid köp av musik, programvara eller film. Det är emellertid problematiskt att genomföra en samtidig utväxling av prestationerna eftersom parterna inte står i direkt fysisk kontakt med varandra.⁶⁵ Även på den traditionella marknaden uppkommer ibland liknande problem och ett sätt att eliminera dessa är att använda sig av ett dokument som representerar varan. Detta är en välkänd metod inom

⁶¹ Torvund 1996, s. 98.

⁶² SOU 1999:106, s. 10-11.

⁶³ Andersen och Torvund, s. 109; Wollan, s. 24-25

⁶⁴ Wollan, s. 25-26.

⁶⁵ Wollan, s. 26-27.

transporträtten, men används även vid leverans av digitala tjänster eller varor över Internet. Det går till på så sätt att den digitala tjänsten eller varan levereras i krypterad form och för att dekryptera den krävs att köparen har en nyckel. Denna nyckel sänds till köparen vid betalningen. För säljarens del är det av vikt att kunden inte får tillgång till koden innan betalning skett och för köparens del är det viktigt att leverantören inte får betalning innan koden har erhållits. I praktiken garanteras detta med hjälp av en tredjeman.⁶⁶

3.2 Olika typer av betalsystem

Med ett betalsystem menas, som nämnts, ett i organisatoriskt hänseende sammanhängande nätverk av funktioner som aktiveras vid utförandet av en viss betaltjänst⁶⁷. Betalsystem skiljer sig från betalningsinstrument såtillvida att betalningsinstrument är de objekt som en betalare använder för att utföra en transaktion⁶⁸, exempelvis checkar, giroblanketter och kontokort. Betalsystem är istället de system som betalningen sker inom, t.ex. kortutgivning, kontohållning, drift av datacentraler och registrering, sortering och befordran av information om transaktioner. Således utgör såväl bankgirosystemet som ICA:s kortverksamhet betalsystem.⁶⁹ Däremot kan en check eller växel inte i sig sägas vara ett betalsystem utan snarare ett betalningsinstrument som används inom bankernas betalsystem.

Det är knappast möjligt att i detalj beskriva alla de planerade och existerande betalsystemen som kan användas över Internet och förmodligen är det inte heller nödvändigt för att ge en tillräcklig bild av marknaden. Framställningen nedan är sålunda inte menad som en uttömmande översikt över betalsystem via Internet.⁷⁰

Betalsystemen kan klassificeras på olika sätt beroende på ur vilket perspektiv de betraktas.⁷¹ En vanlig indelning är den mellan öppna och slutna system. I ett öppet betalsystem är användningsmöjligheterna mer generella och det är inte nödvändigt att köpare och säljare har någon etablerad relation. Ett slutet betalsystem inrättas däremot för betalning mellan ett fåtal aktörer. Det kan likväl finnas olika grader av öppenhet i systemen.⁷² Användandet av betaltjänster på Internet innebär normalt att olika anknytningskrav skall tillgodoses. Vanligtvis skall den betalningsskyldige ge närmare upplysningar om identitet, kontonummer och kontokortsnummer m.m. till betalningsförmedlaren. Ibland krävs även upprättande av ett konto eller speciell teknisk utrustning. Generellt kan man

⁶⁶ Torvund 1996, s. 98, 104-105.

⁶⁷ SOU 1995:69, s. 13.

⁶⁸ SOU 1998:122, s. 17-18.

⁶⁹ SOU 1995:69, s. 13.

⁷⁰ Winberg, s. 29.

⁷¹ Winberg, s. 29.

⁷² SOU 1995:69, s. 14; Winberg, s. 29.

säga att det ställs högre krav för deltagande i ett slutet än i ett öppet betalsystem.⁷³

Andra typer av klassificeringar är hårdvaru- och mjukvarubaserade system, online- och offlinesystem och försäljning av information och fysiska varor. Det går också att dela in dem efter de konventionella betalningsmetoderna.⁷⁴ Nedan kommer indelningen i huvudsak följa de konventionella betalningsmetoderna såsom kontokort och check, men även marknadstorg behandlas vilka inte har någon motsvarighet i traditionell betalningsförmedling.

3.2.1 Kontokort

Det finns olika typer av kontokort och de har skilda beteckningar som tyvärr inte används enhetligt.⁷⁵ Den största skillnaden torde vara den mellan debetkort, kreditkort och betalkort. Debetkort är en samlingsbeteckning på kort där kortinnehavarens tillgodohavande på kontot debiteras, medan kreditkort är kopplade till konton som medger att kortinnehavaren skuldsätter sig intill en viss beviljad kreditlimit. Betalkort innebär att kortinnehavaren beviljas anstånd med betalningen under en viss tid, t.ex. American Express. Ett och samma kontokort kan ha olika funktioner, oftast kombineras debet och kreditkort.⁷⁶

Ett kontokort utgör kortinnehavarens bevis på att denne är kontohavare eller har dispositionsrätt till ett konto hos ett finansiellt institut, exempelvis en bank.⁷⁷ Gemensamt för alla kontokort är att innehavarens namn och kortnummer finns präglade på kortet och att de kan användas som betalning på försäljningsställen som accepterar korten.⁷⁸ Kortet utgör alltså en speciell identitetshandling som är kopplad till ett visst konto. De används för att framställa en köpnota eller annan dokumentation som sedan fungerar som en anvisning i säljarens hand.⁷⁹

Det är flera aktörer inblandade i en kontokortsaffär: kortinnehavaren, säljaren, kortutgivaren och inlösaren. Kortutgivare är självfallet de som ger ut kontokort, exempelvis banker finansbolag och butikskedjor, medan inlösare är de företag som tar emot transaktionen från en inlösande säljare, exempelvis BABS, Euroline och Nordea.⁸⁰ Det finns dels ett bakomliggande anslutningsavtal mellan kortutgivaren och säljföretaget, dels ett kontoavtal mellan kortutgivaren och kortinnehavaren, vilket kallas

⁷³ Wollan, s. 30-33.

⁷⁴ Se vidare Winberg, s. 29-30.

⁷⁵ SOU 1995:69, s. 103.

⁷⁶ SOU 1995:69, s. 104-105; Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 32; Winberg, s. 28.

⁷⁷ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 32.

⁷⁸ Kellhager m.fl., s. 5.

⁷⁹ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 33.

⁸⁰ Kellhager m.fl., s. 11-13.

täckningsförhållandet.⁸¹ Reglerna om anvisning är i princip tillämpliga på förhållandet mellan kortinnehavaren, kortutgivaren och säljaren såvida annat ej avtalats. Själva anvisningen utgörs vid traditionella köp av köpnotan men vid köp via Internet föreligger anvisningen istället i digital form.⁸²

På Internet är det vanligt att betalningen sker genom det etablerade kontokortssystemet. Detta innebär att den information som skall ligga till grund för betalningen överförs från köparen till säljaren med hjälp av någon Internettjänst, t.ex. e-post, men själva betalningen förmedlas sedan i ett slutet system, t.ex. via en bank.⁸³ Detta innebär att den öppna elektroniska handeln i nätverket stöts av ett slutet system.⁸⁴ Den grundläggande transaktionsgången ändras således inte vid användning av kontokort på Internet.⁸⁵

Betalning med kontokort sker redan i hög utsträckning i elektronisk form även utanför Internet och den juridiska strukturen är därför väl etablerad. Den närmare regleringen av skyldigheter och rättigheter i samband med transaktioner sker genom avtal mellan kortinnehavaren och kortutgivare och mellan säljare och kortutgivare. De problem som kan komma att uppstå vid betalning med kontokort över Internet är mestadels beroende på den tekniska säkerheten.⁸⁶

Ett sätt att säkra meddelandevägen för meddelande som skickas via Internet är SSL, som skapades av Netscape. SSL använder kryptering för att säkra vägen mellan en browser och webbläsaren. Däremot innehåller SSL inte något som kan säkerställa att köparen är densamme som kortinnehavaren. Ännu ett problem är att SSL-kryptering inte bygger på någon princip om certifiering vilket innebär att en missbrukare kan upprätta falska betalningsmottagare och därigenom samla in kortnummer. Slutligen kan det nämnas att informationen dekrypteras när den kommer fram till säljaren och bevaras i okrypterad form vilket gör att obehöriga tredjemän kan få tag i kortnumret.⁸⁷

Ett annat säkerhetssystem är SET-standarden som har utvecklats av MasterCard, VISA och Eurocard i samarbete med bl.a. Netscape, IBM och Microsoft. Tekniken bygger på kryptering, digitala signaturer och certifikat. För att använda sig av SET krävs att både kortinnehavaren och säljaren registrerar sig hos kortutgivaren och att kortinnehavaren har en SET-modul i sin webbläsare. Vid själva transaktionen utväxlas automatiskt ett antal krypterade meddelanden mellan parterna. Systemet är slutet i den betydelsen

⁸¹ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 34.

⁸² Lindberg & Westman, s. 99; Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 23-24, 34-35.

⁸³ Lindberg & Westman, s. 98.

⁸⁴ Torvund 1996, s. 98.

⁸⁵ Wollan, s. 35-36.

⁸⁶ Winberg, s. 62.

⁸⁷ Karstoft 1998, s. 60-61; Andersen, <<http://www.it-retten.dk/bog/20/>>, Hämtat 2002-09-29.

att det bygger på ett avtal mellan kortinnehavaren, säljaren och kortutgivaren.⁸⁸ Resultatet av detta försök att enas om en enhetlig säker standard har inte fått något bra genomslag. Detta beror antagligen dels på tekniska och dels på administrativa svårigheter⁸⁹. Nu har SET vidareutvecklats av VISA till ett system som kallas Secure vilket lär vara enklare att hantera. En liknande lösning är SPA som har utvecklats av konkurrenten MasterCard.⁹⁰

Ytterligare en variant är e-kortet som Föreningssparbanken är först ut i Sverige med. E-kortet kopplas till kontokortet och kan användas på kontokort utgivna av VISA, MasterCard och Maestro. Betalning sker sedan genom att logga in på e-kortet eller genom att ladda hem en programvara som själv känner av när betalning skall ske. Varje gång betalning skall ske skapas ett unikt e-nummer till kortet. Numret fungerar bara hos ett inköpsställe och för valfritt belopp. Giltighetstiden för numret är begränsad till en månad.⁹¹

Många olika typer av säkra betalningslösningar har dykt upp och försvunnit under Internets existens. Även bra idéer kräver stor räckvidd, expansion och därmed mycket pengar. Det är emellertid inte bara tekniken som är problemet utan det krävs även att få folk att lita på lösningarna. Vidare är det en förutsättning att de små bolagen backas upp av stora banker och kortföretag annars har de ingen chans att överleva oavsett hur bra idéerna är.⁹²

Ytterligare ett problem som uppkommer vid betalningar över Internet är att säljaren på Internet inte kan företa en fysisk kontroll av kortinnehavarens identitet. Kortinnehavaren upplyser säljaren om sitt kontokortsnummer, namnet på kortet och kortets sista giltighetsdag men det finns ingen kontroll av att det verkligen är den behöriga innehavaren som genomför köpet.⁹³ I Sverige krävs legitimation vid inköp över tvåhundra kronor. Legitimationskravet har idag jämförts med att kortinnehavaren själv anger sin PIN-kod⁹⁴ för elektronisk kontroll. Det kan anmärkas att legitimationskravet är en frivillig svensk branschöverenskommelse från 1985 och är alltså inte lagreglerad.⁹⁵ Det har hävdats att de svenska kortbolagen och bankerna bromsar utvecklingen med sina hårda säkerhetskrav och att en kamp om kontrollen av betalningsströmmarna ligger bakom skräckpropagandan om det osäkra Internet⁹⁶. I själva verket

⁸⁸ Karstoft 1998, s. 61-65; Andersen, <<http://www.it-retten.dk/bog/20/>>, Hämtat 2002-09-29; Hance och Balz, s. 4-8.

⁸⁹ Carlén-Wendels, s. 237.

⁹⁰ Veckans Affärer, Nr 42, 2001-10-14.

⁹¹ <<http://www.foreningssparbanken.se/cgi-bin/kortweb.cgi?page=10546>>, Hämtat 2002-12-13.

⁹² Veckans Affärer, Nr 42, 2001-10-14.

⁹³ Wollan, s. 37; Lindberg & Westman, s. 100.

⁹⁴ Exempelvis en bankomatkod

⁹⁵ Kellagher m.fl., s. 16.

⁹⁶ Veckans Affärer, Nr 8, 1999-02-22.

åvilar emellertid säkerhets- och identifikationsrisken primärt kontoföretagen. Endast om kortinnehavaren förfarit vårdslöst kan denne bli ansvarig⁹⁷. I relationen mellan kontoföretagen och säljaren är det säljaren som ansvarar för att kontrollera den betalningsskyldiges identitet. Vid betalning över Internet kan säljaren inte anses ha fullgjort sin kontrollskyldighet och kan således göras ansvarigt för förlust vid oauktoriserade betalningar.⁹⁸ I framtiden kan det emellertid bli möjligt att använda en elektroniskt id-handling och underskrift som utfärdas av Internetbankerna.⁹⁹

3.2.2 Elektroniska checkar

I likhet med kontokorten utgör inte heller de elektroniska checkarna egentligen någon ny betalningsmetod. Vilka skyldigheter och rättigheter som följer av användningen av checkar regleras detaljerat i checklagen, som bygger på internationella konventioner. En check är en anvisning till en bank att vid uppvisandet av checken erlagga betalning till checkinnehavaren. Parterna i checkförhållandet är utställaren (trassenten) som har ett checkkonto i en bank (trassatbanken) som skall betala och slutligen remittenten som checken är ställd till. Mellan utställaren och trassatbanken finns det ett checkavtal, där det grundläggande är att utställaren skall ha ett kontotillgodohavande eller checkkredit hos banken. Något som karakteriserar checken är att endast en bank kan vara trassat. Vidare krävs det att det finns täckning för de checkar som ställs ut och checken alltid är betalbar vid uppvisandet. Checken är en formbunden handling och endast om formkraven i checklagen är uppfyllda föreligger en check i checklagens mening. Det ställs emellertid inga krav på checkens fysiska egenskaper utan endast på innehållet.¹⁰⁰

Betalning med check är sålunda ett gammalt beprövat sätt att genomföra transaktioner. Det har lett till att allmänheten, i vart fall i USA, har varit villig att acceptera den elektroniska checkbetalningen relativt snabbt. Elektroniska checkar finns i olika varianter. Det som är gemensamt för dem är att de bygger på den existerande strukturen för konventionella checkar. De flesta systemen automatiserar den elektroniska kommunikationen mellan trassenten, remittenten och trassatbanken genom att etablera formaterade och krypterade format för de elektroniska dokumenten som ersätter pappersdokumenten.¹⁰¹ Systemet med elektroniska checkar har en relativt sluten karaktär vilket innebär att transaktioner och parter kan kontrolleras noga.¹⁰² Detta leder till att säkerhets- och identifikationsproblematiken inte gör sig gällande i lika hög grad här som vid betalning med kontokort.

⁹⁷ se 34 § konsumentkreditlagen.

⁹⁸ Carlen Wendels, s. 236-237.

⁹⁹ Göteborgs-Posten, 2002-12-11, s. 31; Jusektidningen, Nr 1, 2003, s. 9.

¹⁰⁰ Tiberg och Lennhammer, s. 127-129; Mellqvist och Persson, s. 201-202; Smith, s. 493.

¹⁰¹ Winberg, s. 27, 31.

¹⁰² Winberg, s. 63.

Att informationen överförs elektroniskt istället för på traditionellt vis medför, enligt jur. kand. Gustav Winberg, vissa tekniska säkerhetsproblem men är relativt problemfritt ur en juridisk synvinkel. Han menar att de väl etablerade regler och praxis som utvecklats för betalning med check samt de erfarenheter som gjorts inom juridiken beträffande EDI sannolikt är tillräckligt för att de elektroniska checkarna skall vara juridiskt acceptabla.¹⁰³ Advokaterna Oliver Hance och Suzan Dionne Balz anser däremot att det kan ifrågasättas om elektroniska checkar kan falla under samma regler som de traditionella checkarna. De menar att den enda likheten mellan de elektroniska checkarna och de traditionella är utseendet.¹⁰⁴ Enligt UNCITRAL:s princip om funktionell ekvivalens bör det undersökas om de elektroniska checkarna tillgodoser de traditionella reglernas ändamål vid avgörandet om lagen är tillämplig eller inte. Om så inte är fallet torde det ligga något i Hance och Balz synpunkt. Jag kommer dock inte att diskutera detta vidare då checklagen inte kommer att behandlas ytterligare här.

3.2.3 Marknadstorg

Marknadstorg, eller elektroniska köpcentra, har ingen klar parallell i den traditionella betalningsförmedlingen¹⁰⁵. Marknadstorg är egentligen inget betalsystem utan på marknadsplatserna kan betalning ske i ett antal olika betalsystem, t.ex. bankgirosystemet. Marknadstorg innebär att köpare och säljare möts elektroniskt på en särskild Internetmarknadsplats. Marknadstorget medför att den annars öppna handeln över Internet blir ett slutet system, eftersom medlemskap krävs för att få handla på respektive marknadstorg. Genom anslutningsavtal finns möjligheter att etablera ett regelverk för handeln som sker på marknadstorget. Detta är ett bra sätt att reglera lagvalsfrågor och problem som den traditionella lagstiftningen inte löser.¹⁰⁶

Marknadstorget kan vara uppbyggda på olika sätt. Det kan i huvudsak sägas finnas två huvudtyper av marknadstorg, de som administreras av nätverksoperatörer och de som administreras av banker.

3.2.3.1 Administration via nätverksoperatör

Marknadstorg som administreras av nätverksoperatörer kan vara uppbyggda på så sätt att nätverksoperatören erbjuder en fakturerings tjänst. Köparen får då tillgång till tjänsterna genom att logga in på en elektronisk marknad i nätverket. Betalningen kan gå till på så vis att köparen betalar till nätverksoperatören, t.ex. via sin telefonräkning, faktura eller på annat sätt,

¹⁰³ Winberg, s. 63.

¹⁰⁴ Hance och Balz, s. 280-281.

¹⁰⁵ Wollan, s. 39.

¹⁰⁶ Ramberg, C, s. 1-3; Hultmark 1998, s. 20.

och nätverksoperatören betalar i sin tur till säljaren. I praktiken är det alltså nätverksoperatören som står kreditrisken för sina kunder. Så länge tjänsterna inte har för stort värde är dock risken för nätverksoperatören inte alltför stor.¹⁰⁷

Ett alternativ till detta är att köparen betalar in ett förskott till nätverksoperatören och använder detta till att betala sina inköp efterhand. Här är det alltså kunden som står kreditrisken för det på förhand betalda beloppet.¹⁰⁸ Betalningen kan gå till så att köparen avger en beställning och initierar betalning genom ett klick med musen. Beställningen sänds till nätverksoperatören som vidarebefordrar den till säljaren. Säljaren sänder en anmaning till köparen att bekräfta beställningen och när detta är gjort registreras köparens betalning hos nätverksoperatören. Slutligen erhåller köparen on-line ett kvitto från nätverksoperatören.¹⁰⁹

En kreditbaserad tjänst från nätverksleverantören ger bara ett faktureringsunderlag och innebär ingen egentlig betalningsfunktion. Själva betalningen kan ske genom ett annat system, t.ex. en bank. Torvund menar att betalningsmodellen fungerar som betalkort och bör rättsligt sätt behandlas som dessa. Det som kännetecknar betalkort är att kortinnehavaren mottar periodiska samlingsfakturor och betalar fakturan genom ett annat system.¹¹⁰

Kommunikationen mellan köparen och nätverksoperatören är endast krypterad vid kontroll av köparens lösenord medan avgivandet av ordern och betalningen inte sänds i krypterad form utan med hjälp av Internets standardprotokoll. Det används inget särskilt lösenord när betalningen sker eftersom identifikation av köparen sker vid uppkoppling på Internet med hjälp av användarnamn och lösenord.¹¹¹

Telia har byggt upp marknadstorg på www.torget.se. Systemet är slutet på så sätt att användare som vill beställa och betala varor eller tjänster måste registrera sig elektroniskt och sedan bekräfta registreringen via ett vanligt brev. När köpesumman har överstigit en viss summa skickas en konventionell faktura ut.¹¹² Det kan dock även gå till så att nätverksoperatören endast erbjuder en samlingsplats för säljare och låter dessa sedan sköta betalningen själva utan inblandning av nätverksoperatören.

3.2.3.2 Direktbetalning via Internetbank

¹⁰⁷ Torvund 1996, s. 99; Wollan, s. 39-40.

¹⁰⁸ Torvund 1996, s. 100.

¹⁰⁹ Karstoft 1998, s. 67.

¹¹⁰ Torvund 1996, s. 99-100; Torvund 1993, s. 108-109.

¹¹¹ Karstoft 1998, s. 67.

¹¹² Winberg, s. 39.

Bankerna kan aktivt gå in i den elektroniska marknaden och erbjuda en kontobaserad girotjänst som är anpassad till elektronisk handel. En girering mellan bankkonton går till så att en kontohavare beordrar sin bank att överföra medel från sitt konto till säljarens konto. Detta innebär att banken debiterar köparens konto och krediterar säljarens konto med samma belopp. Betalningsmedlet är en fordring på banken som gäldenär.¹¹³

Girering kan konstrueras både som kredit- och debetöverföring. Enligt Torvund kan kreditöverföring vara fördelaktig. Köparen instruerar banken att betala och auktoriserar därmed transaktionen vilket innebär att säkerheten mot oauktoriserade betalningar ökar. Ser man det däremot ur säljarens synvinkel har debetöverföring vissa fördelar. Säljaren har då bara att göra med sin egen bank och slipper nöja sig med bekräftelser från banker som säljaren inte känner till. Detta har särskilt stor betydelse vid internationella betalningar.¹¹⁴

På Internet kan girering gå till så att köparen kopplas upp mot banken vid beställning av en vara eller tjänst och initierar en betalningstransaktion till säljaren. Systemet kan vara uppbyggt så att både köparens och säljarens kontonummer samt köpesumman redan är ifyllt på skärmbilden.¹¹⁵ I annat fall får köparen själv fylla i detta. Köparen ger alltså instruktioner till banken om att överföra den angivna köpesumman, banken kontrollerar betalningsuppdraget och meddelar sedan säljaren om betalningen godkänns eller avvisas. Om betalningsuppdraget accepteras levererar säljaren varan eller tjänsten till köparen.¹¹⁶ På detta sätt kan köparen erlägga betalning för varor och tjänster som denne beställer på säljföretagets webbsidor.

Exempel på banker som tillhandahåller marknadsplatser är Postgirot¹¹⁷, SEB och Föreningssparbanken¹¹⁸. Bankerna samarbetar med företag som erbjuder sina produkter till försäljning på eller via bankens hemsidor. Betalningen sker sedan med hjälp av respektive banks direktbetalssystem som förutsätter att säljare och köpare är kunder i den aktuella banken. Vid direktbetalning via Internetbank överförs informationen om kundens betalning från det säljande företagets datasystem, via Internet, till bankens datasystem. Överföringen sker vanligtvis i realtid vilket innebär att risken för att fördröjning inträffar minimeras. Överföringen sker alltid mellan konton i banken och är därför mycket säker.¹¹⁹ En nackdel är emellertid att

¹¹³ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 26; Wollan, s. 43-44.

¹¹⁴ Torvund 1996, s. 102.

¹¹⁵ Torvund 1996, s. 101.

¹¹⁶ Wollan, s. 44; se även <<http://swp2.vv.sebank.se/cgi-bin/pts3/pow/default.asp>>, Hämtat 2003-01-16.

¹¹⁷ Postgirot AB fusionerades den 20 december 2002 med Nordea och upphörde därmed som självständig juridisk person, <<http://www.postgirot.se/node2187.asp>>, Hämtat 03-01-16.

¹¹⁸ se <<http://www.postgirot.se>>, Hämtat 2003-01-16, <<http://www.seb.se>>, Hämtat 2003-01-16 och <<http://www.foreningssparbanken.se>>, Hämtat 2002-12-13.

¹¹⁹ Kellagher m.fl., s. 39,45, 53-54.

endast köpare som är anslutna på förhand kan utnyttja tjänsten¹²⁰. Betalning på detta sätt sker i förskott, något som kan innebära en nackdel för köparen eftersom möjligheten att påverka säljaren vid fel i varan eller sen leverans försvinner¹²¹.

Det kan även tänkas att betalning sker via Internetbank på så sätt att köparen efter köpeavtal ingåtts själv kopplar upp sig på sin Internetbank och initierar en betalningstransaktion. Girering som sker genom automatisk uppkoppling till banken från säljarens webbsida är en vidareutveckling av betalning via Internetbank och betalning på dessa sätt har således väldigt stora likheter¹²².

3.2.4 Övrigt

I Sverige är det fortfarande vanligt med betalning mot postförskott eller faktura vid köp över Internet. Vid faktura betalar köparen först ett visst antal dagar efter det att varorna beställts eller levererats. Vid postförskott betalar däremot köparen först när varan hämtas ut på Posten. Även kontant betalning vid leverans i bostaden förekommer.¹²³ Då själva betalningen inte sker över Internet i dessa fall kommer de inte att behandlas ytterligare i denna uppsats.

Elektroniska pengar finns i olika typer. Dessa system innebär att den betalningsskyldige köper e-pengar i form av elektroniska värdebevis som sedan lagras i datorn eller i ett smartcard. När betalning sker överförs värdebevisen till säljaren som löser in dessa hos utfärdaren. Inte heller dessa betalsystem kommer att behandlas här eftersom de inte ännu har fått något större genomslag i praktiken. Detta beror bl.a. på den juridiska osäkerheten kring rätten att utfärda elektroniska pengar.¹²⁴

¹²⁰ Carlén-Wendels, s. 237.

¹²¹ SOU 1999:106, s. 10-11.

¹²² Wollan, s. 53.

¹²³ Carlén-Wendels, s. 235.

¹²⁴ Carlén-Wendels, s. 237-238. För mer information om e-pengar se SOU 1998:14 och SOU 1998:122.

4 Förhållandet mellan den betalningsskyldige och den betalningsberättigade

4.1 Inledning

I detta kapitel skall förhållandet mellan den betalningsskyldige och den betalningsberättigade behandlas. Jag kommer nedan att redogöra för skuldebrevslagen och avtalslagen och analysera om och hur dessa kan tillämpas på betalningar över Internet. Några centrala frågeställningar som gäller det skuldförhållande som ligger bakom betalningstransaktionen är: när har den betalningsberättigade fått sin fordran infriad, när har den betalningsskyldige betalat med befriande verkan och när har betalning erlagts i rätt tid?¹²⁵

Det kan således göras en distinktion mellan infriande, befriande och rättidig betalning.¹²⁶ Med infriande betalning menas att en betalningstransaktion lett till att den betalningsberättigade erhållit den avtalade prestationen. Befriande betalning innebär att den betalningsberättigade i fortsättningen helt saknar rätt mot den betalningsskyldige i anledningen av fordringen, den betalningsskyldige är alltså helt befriad från sin skuld. Med en rättidig betalning avses en betalning som leder till att den betalningsskyldige är fri från dröjsmålspåföljder, betalningen har alltså skett i rätt tid. Normalt sammanfaller infrielsepunkten, d.v.s. då den betalningsberättigade fordran är infriad, och befrielsepunkten, d.v.s. då den betalningsskyldige befriad från sin skuld. Det är emellertid möjligt att en betalning är befriande utan att den samtidigt är infriad.¹²⁷

Vad gäller avtalslagen används en delvis annorlunda begreppsapparat, närmare bestämt förklaringsmisstag, befodringsfel och dröjsmål. Det finns ingen direkt motsvarighet till förklaringsmisstag i skuldebrevslagen. Det kan kanske tyckas konstigt att en betalning kan utgöra ett förklaringsmisstag. Det är emellertid lätt hänt att vid betalning på Internet t.ex. lägga till en extra nolla till köpesumman. Vad gäller befodringsfel torde risken övergå samtidigt som en betalning blir befriande. Betalning har då skett med befriande verkan och om ett fel uppkommer senare i överföringen spelar ingen roll. På motsvarande sätt står den betalningsskyldige risken för

¹²⁵ Arnesdotter, s. 21.

¹²⁶ Lehrberg menar däremot att denna distinktion blir onödig om man betraktar betalningen som en rättshandling med vissa specifika rättsverkningar. (Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 20.)

¹²⁷ Arnesdotter, s. 21-26.

befordringsfel som uppkommer innan betalning skett med befriande verkan. Dröjsmålsbegreppet är detsamma i både skuldebrevslagen och avtalslagen.

Undersökningen nedan sker på ett generellt plan och inte för varje typ av betalning för sig. Befrielse- och dröjsmålspunkterna sammanfaller inte alltid vid de olika betalningstyperna, exempelvis är det ovanligt med dröjsmål vid debettransfereringar eftersom det då är den betalningsberättigade som initierar transaktionen.

Riskbegreppet vid betalning har ingen klar innebörd i juridisk teori. Det är oklart om tidpunkten för riskövergång innebär en samlad övergång eller en mer gradvis övergång av risken mellan parterna.¹²⁸ I normalfallet torde infrielse-, befrielse-, och dröjsmålspunkterna sammanfalla. Professor Ingrid Arnesdotter menar att det inte går att förena principen att avtal skall hållas med en huvudregel som innebär att den betalningsberättigade skulle få all rätt mot den betalningsskyldige utsläckt vid en tidigare tidpunkt än då den avtalade prestationen erhålls eller att den betalningsberättigade skall finna sig i att betalningen sker senare än vad som avtalats.¹²⁹

Fastställelsen av tidpunkten för riskövergången i en betalningstransaktion är avgörande för om det är den betalningsskyldige eller den betalningsberättigade som kommer att ansvara för fel eller försummelser som ingen av parterna kan lastas för. Detta innebär emellertid inte att den part som får stå risken i slutändan även kommer att bli ansvarig utan denne kan eventuellt i sin tur kräva t.ex. det medverkande penninginstitutet.¹³⁰ Detta kommer att behandlas närmare i kapitel 5.

4.2 Skuldebrevslagens modell

4.2.1 Inledning

Skuldebrevslagen tillkom redan 1936 och handeln har förändrats nämnvärt sedan dess och fram till våra dagar. Vid köp av varor och tjänster på Internet kan det kanske kännas främmande att diskutera skuldebrevslagen. Kan skuldebrevlagen överhuvudtaget tillämpas på betalning som sker på annat sätt än med skuldebrev? Ja, det kan den eftersom lagen, i vart fall det stadgande som är av betydelse här, är analogt tillämpligt på penningfordringar som är grundade på ömsesidigt förpliktande kontrakt och muntligt ingångna penningförpliktelser¹³¹. Ett köpeavtal är ett ömsesidigt förpliktande avtal såtillvida att parterna är både gäldenärer och borgenärer.

¹²⁸ Wollan, s. 123; Torvund 1993, s. 245; Mestad, s. 7-12.

¹²⁹ Arnesdotter, s. 69.

¹³⁰ Wollan, s. 123.

¹³¹ Walin, s. 43-44; Rodhe 1986, s. 65; Rodhe 1984, s. 113. Walin anger ett mer vidsträckt område för analogisk tillämpning av paragrafen än Rodhe. Se även Krüger 2002, s. 110.

Säljaren skall ju prestera det köpta och köparen är förpliktad att betala köpeskillingen.¹³²

Det räcker inte att konstatera att skuldebrevslagen kan tillämpas på ömsesidigt förpliktande avtal. Ytterligare en fråga är om skuldebrevslagen kan tillämpas vid elektronisk handel. Ett stöd för detta finns i FN-organet UNCITRAL:s modellag om elektronisk handel¹³³ som bygger på principen om funktionell ekvivalens. Med detta menas att när elektronisk kommunikation fyller samma funktioner som pappersmediet skall den som utgångspunkt inte diskrimineras utan ges samma rättsverkningar som om det hade varit fråga om ett skriftligt pappersdokument. Man skall alltså inte ägna sig åt en strikt bokstavstolkning utan istället se till ändamålet med regeln och bedöma om detta ändamål kan tillgodoses även med det elektroniska mediet. I artikel 5 stadgas således att information inte skall förnekas rättsverkningar, giltighet eller verkställighet endast på grund av att den föreligger i elektronisk form. En förutsättning för att principen om funktionell ekvivalens skall tillämpas är att de parter som kommunicerar har tillgång till den teknik som krävs och att denna teknologi är implementerad på ett sätt så att kommunikation rent praktiskt kan ske. Enligt Professor Christina Ramberg handlar det till syvende och sist om att försöka se om det elektroniska mediet tillgodoser den aktuella regelns ändamål. Hon anser att detta synsätt inte är främmande för svensk rättstradition som ofta är pragmatisk.¹³⁴

Köplagens regler på området kommer även att behandlas i viss mån då de till stor del harmonierar med skuldebrevslagen. Anledningen till att jag valt att behandla skuldebrevslagen istället för köplagen är att skuldebrevslagen på ett mer fulltäckande sätt reglerar frågan om riskens fördelning mellan parterna. Att köplagens och CISG:s regler till stor del överensstämmer med skuldebrevslagens utgör ett argument för att reglerna ger uttryck för allmänt tillämpliga principer.

4.2.2 Huvudregeln i skuldebrevslagen

3 § skuldebrevslagen reglerar var och hur en betalning skall ske. Den lyder som följer:

” Är ej bestämt var betalningen skall erläggas, varde den fullgjord i borgenärens bostad. Driver han handel eller annan rörelse, skall betalningen fullgöras i affärslokalen. Flyttar borgenären från ett land till ett annat, eller övergår fordringen till borgenär i annat land, skall betalningen likväl erläggas å den ort som förut var betalningsort.

Borgenären äge att, inom det land där betalning skall erläggas, anvisa annan betalningsort än nyss sagts, där detta ej medför väsentlig olägenhet eller kostnad för gäldenären.

¹³² Mellqvist och Persson, s. 40-41.

¹³³ UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce.

¹³⁴ Hultmark 1998, s. 21; <www.uncitral.org/english/texts/electcom/ml-ecom.htm>, Hämtat 2002-10-14.

Har borgenären flyttat eller fordringen övergått till annan borgenär, och saknar gäldenären kännedom om var betalning i ty fall skall erläggas, äge borgenären ej tala å dröjsmål med betalningen som därav föranledes; och svare han för kostnad och skada som tillskyndats gäldenären därigenom att förändringen ej varit denne kunnig.”¹³⁵

Här behandlas alltså vad som kan räknas som ett betalningsställe. Regeln är baserad på förutsättningen att betalningsstället kan lokaliseras geografiskt. Vid kreditöverföringar till den betalningsberättigades konto ger regeln föga vägledning eftersom ett konto är ett abstrakt begrepp. Det går visserligen att lokalisera den bank som har hand om kontot men man kan likväl inte säga att kontot befinner sig i bankens lokaler. Torvund anser att med betalningsställe i dessa fall avses den som har förpliktigt sig som gäldenär gentemot den betalningsberättigade och inte var bokföringen faktiskt sker. Det skulle då genom en analog tolkning kunna ställas krav på att beloppet skall krediteras rätt konto. Problemställningen gör sig inte i lika hög grad gällande vid debettransaktioner eftersom det vanligtvis förutsätts att den betalningsberättigade får någon slags anvisning. Frågeställningen blir istället vart anvisningen skall levereras. Vid traditionella korttransaktioner sker detta exempelvis från säljarens affär och vid direkt debitering är det den betalningsberättigade som anger vilket konto beloppet skall överföras till.¹³⁶

Köplagen innehåller även en reglering om var betalning skall ske och av 48 § 1 st framgår att betalning skall äga rum hos säljaren vilken motsvarar artikel 57 CISG¹³⁷. Även UNIDROIT Principles¹³⁸ och PECL¹³⁹ reglerar betalningsställe på samma sätt¹⁴⁰. Dessa överensstämmer således med 3 § skuldebrevslagen vilket indikerar att skuldebrevslagen ger uttryck för allmänt tillämpliga principer och därmed kan tillämpas på betalningar över Internet.

Var betalning skall ske har numera begränsad betydelse eftersom betalningsmedlen oftast inte är fristående från betalsystemen¹⁴¹. Detta är otvivelaktigt fallet vid betalning över Internet. Frågan om var betalning skall ske har därför delvis flutit samman med frågan om vem av parterna som står risken för att betalningen kommer fram till den betalningsberättigade¹⁴². Det är som bekant denna fråga som är av intresse här. Utgångspunkten är att den betalningsskyldige bär risken för att betalningsmedlen kommer fram till betalningsstället, vilket kan utläsas av 3 § skuldebrevslagen¹⁴³.

För att utreda vem av parterna som står risken för befodringsfel och dröjsmål är det av betydelse vid vilken tidpunkt en betalning blir rättidig och

¹³⁵ 3 § skuldebrevslagen.

¹³⁶ Torvund 1993, s. 196-197.

¹³⁷ UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods.

¹³⁸ UNIDROIT Principles of International Commercial Contract.

¹³⁹ Principles of European Contract Law.

¹⁴⁰ Artikel 6.1.6. UNIDROIT Principles och 7:101 PECL.

¹⁴¹ Winberg, s. 67.

¹⁴² SOU 1998:122, s. 24; Prop 1988/89:76, s. 153.

¹⁴³ Krüger 1978, s. 87; Krüger 2002, s. 115.

när den blir befriande. För att kunna avgöra om dröjsmål föreligger måste det fastställas när betalning skall ske. Parterna avtalar vanligtvis om vid vilken tidpunkt den betalningsskyldige är förpliktad att betala, men om så inte är fallet regleras detta i 5 § skuldebrevslagen¹⁴⁴. Där stadgas att den betalningsskyldige är skyldig att betala vid anfordran och har rätt att betala så snart denne vill.¹⁴⁵ Vem står då risken för dröjsmål? Det följer av 3 § skuldebrevslagen att den betalningsskyldige bär risken för dröjsmål till dess betalningen kommit fram till den betalningsberättigade. Om betalningen inte har kommit fram i rätt tid får det konsekvensen att den betalningsberättigade exempelvis kan kräva dröjsmålsränta eller häva avtalet¹⁴⁶.

När har då betalning skett med befriande verkan på så sätt att den betalningsberättigade inte har rätt att kräva betalning en gång till? I detta sammanhang spelar det ingen roll om den betalningsberättigade har erhållit betalning eller inte, d.v.s. infriande betalning, utan det avgörande är att den betalningsberättigade inte längre kan framställa några krav gentemot den betalningsskyldige¹⁴⁷. Utslagsgivande är om det är den betalningsskyldige eller den betalningsberättigade som bär befodringsrisken för betalningen. Enligt 3 § skuldebrevslagen bär den betalningsskyldige befodringsrisken till dess att betalningen kommit fram till den betalningsberättigades bostad eller affärslokal.

Enligt 3 § skuldebrevslagen sammanfaller således befriandepunkten och dröjsmåls punkten. I doktrin har det diskuterats om dröjsmåls punkten bör tidigareläggas på så sätt att det sker en gradvis riskövergång för rättidig betalning mellan parterna vid en tidigare tidpunkt. Risken för försening anses då övergå vid dröjsmåls punkten men däremot inte risken för att betalningen försvinner.¹⁴⁸

HD har i några rättsfall prövat frågor om när en betalning av en skuld skall anses ha skett. I NJA 1988 s. 312 fann domstolen att en betalning som med befriande verkan kan ske till en betalningsberättigades postgirokonto har fullgjorts den dag då betalningen bokfördes av Postgirot, om inte annat följer av särskilda föreskrifter. Domstolen ansåg att det inte var av betydelse om den betalningsberättigade blivit underrättad om att betalningen kommit in på kontot eller inte.¹⁴⁹ Domstolen har kommit till samma resultat i rättsfallen NJA 1982 s. 366, NJA 1995 s. 25 och NJA 1998 s. 23. De villkor

¹⁴⁴ SOU 1998:122, s. 25.

¹⁴⁵ Jfr. 49 § köplagen.

¹⁴⁶ Enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/35/EG av den 29 juni 2000 om bekämpande av sena betalningar vid handelstransaktioner skall medlemsstaterna säkerställa att den betalningsberättigade erhåller ränta vid sen betalning, att säljare behåller rätten till varor tills full betalning erlagts och indrivning av obestridda fordringar. Direktivet gäller dock endast betalningar som görs som ersättning vid handelstransaktioner och reglerar inte transaktioner med konsumenter.

¹⁴⁷ Torvund 1993, s. 158.

¹⁴⁸ Wollan, s. 127-128.

¹⁴⁹ Detta torde motsvara avtalslagens reglering beträffande dröjsmål där det är tillräckligt att accepten kommit mottagaren till handa.

som vid olika tillfällen gällt för de aktuella betalningssystemet har tillmätts betydelse av domstolen. De betalningssystem som varit i fråga i de nämnda rättsfallen har varit betalning som skett genom post- eller bankgiro. Vid kontobetalning torde således som allmän regel betalning ha skett med befriande verkan och i rätt tid när beloppet har krediterats den betalningsberättigades konto¹⁵⁰. I UNCITRAL:s modellag om internationella betalningar stadgas däremot i artikel 19 att en betalning är fullgjord när den betalningsberättigades bank accepterar betalningsorden. Här torde dröjsmåls- och befriandepunkten således inträda i ett tidigare skede.

Bakgrunden till huvudregeln i skuldebrevslagen är att den betalningsskyldige som uppdragsgivare är den som närmast bör stå risken för fel och förseningar hos uppdragstagaren.¹⁵¹ Det görs emellertid ett förbehåll för det fall att det är den betalningsberättigades egen bank som gör fel. Detta torde följa av allmänna principer eftersom det inte kan anses föreligga något betalningsdröjsmål med hänsyn till att förseningen beror på en omständighet på den betalningsberättigades sida. Det framgår exempelvis av 51 § köplagen att dröjsmål föreligger endast om denne inte betalar i tid och detta inte beror på säljaren eller något förhållande på dennes sida. Även av 7 § skuldebrevslagen kan det utläsas att ersättningsskyldighet inte föreligger om dröjsmålet beror på den betalningsberättigade.¹⁵²

Köplagen går emellertid ännu längre än skuldebrevslagen, i 53 § köplagen stadgas att huvudregeln om att säljaren har rätt att hålla fast vid köpet och kräva betalning gäller inte om det föreligger hinder utanför köparens kontroll och som denne inte rimligen kan övervinna. På denna punkt skiljer sig köplagen från 7 § skuldebrevslagen som inte har ett uttryckligt kontrollansvar, utan istället undantar händelser med karaktär av force majeure.¹⁵³ Hinder utanför köparens kontroll kan uppstå på Internet är t.ex. datahaveri hos betalningsförmedlaren. Men det krävs också att köparen inte kan övervinna betalningshindret. I allmänhet torde man kunna anta att köparen kan betala på ett traditionellt betalningssätt trots att det inte är möjligt att betala via Internet. Dröjsmål i betalningsförmedlingen via Internet framstår alltså normalt som ett hinder som köparen kan övervinna genom att betala på annat sätt.¹⁵⁴ Resultatet torde bli liknande vid ett force majeure resonemang. Här rör det sig om sällsynta oöverstigliga hinder och det är tveksamt om t.ex. datahaveri kan sägas utgöra ett sådant hinder. Möjligtvis kan det tänkas vara det om den betalningsskyldige inte upptäckt någon konstigt när betalningsorden fylldes i och därmed inte har någon anledning att misstänka att betalningen inte kom fram i tid eller blev förvanskad.

¹⁵⁰ Se även Ds 1993:56, s. 82; Karstoft 1998, s. 71.

¹⁵¹ Wollan, s. 124-125; Krüger 1978, s. 259.

¹⁵² DS 1993:56, s. 87.

¹⁵³ Mestad, s. 125-127; Rodhe 1984, s. 355-357.

¹⁵⁴ Wollan, s. 132.

I linje med resonemanget ovan är det av betydelse vem som kontrollerar de betalningsinstrument som används vid befordringen av betalningen via Internet. Det har sålunda betydelse på vilket sätt och med vilka hjälpmedel ett betalningsuppdrag har kommit fram till betalningsförmedlaren. Det bör här skiljas mellan betalningsinstrument som den betalningsberättigade kontrollerar och andra särskilda hjälpmedel som den betalningsskyldige själv eller en tredjeman äger. Den betalningsskyldige torde stå risken vid förmedling av ett betalningsuppdrag via sin egen dator men i det ögonblick då denne använder sig av programvara som erhålls eller kontrolleras av den betalningsberättigade torde det närmast vara denne som bär risken. Det är inte nödvändigt att den betalningsskyldige laddar ner en programvara i sin egen dator utan det kan vara tillräckligt att logga in på en programvara som är tillgänglig på Internet. Om det för genomförande av en transaktion över Internet krävs användande av betalningsinstrument som utgivits av den betalningsberättigade, talar det för att risken skall övergå från den betalningsskyldige till den betalningsberättigade när den förre gjort vad som ankommer på denne för att uppfylla betalningsförpliktelsen.¹⁵⁵

Ur den betalningsberättigades synvinkel kan regeln om riskövergång ses i samband med presumtionen om att den betalningsskyldige har rådighet över betalningsmedlen vid befordringen av betalningsuppdraget. Den betalningsskyldige kan ta tillbaka betalningen till dess att beloppet har kommit fram till betalningsstället. Den norske professorn Kai Krüger menar att den betalningsskyldiges risk korresponderar med rätten att hålla inne betalning¹⁵⁶. HD har i rättsfallet NJA 1982 s 366 uttalat att det för frågan om betalning skett i rätt tid är av betydelse att den betalningsskyldige förlorar möjligheten att återkalla betalningsuppdraget och därmed rådigheten över beloppet, när bokföring av en betalningstransaktion sker. Av rättsfallet NJA 1995 s 25 framgår att det beträffande betalning genom post- eller bankgiro knappast finns några möjligheter att återkalla en betalning. I modernare betalningsförmedling och särskilt på Internet har den betalningsskyldige således inga faktiska möjligheter att råda över beloppet efter det att betalningsuppdraget har skickats. Att kalla tillbaka beloppet är normalt oförenligt med den tekniska utformningen av betalsystemen.¹⁵⁷

I traditionell betalningsförmedling står det normalt den betalningsskyldige fritt att välja betalningsmedel och betalningsförmedlare vid genomförandet av en betalning.¹⁵⁸ Det finns emellertid regler om vad som utgör legala betalningsmedel som den betalningsberättigade inte kan vägra att ta emot. I Sverige utgörs dessa legala betalningsmedel av mynt och sedlar som givits ut av riksbanken.¹⁵⁹ En överföring av en fordring i ett betalsystem på Internet utgör således inte ett legalt betalningsmedel. Likväl är det möjligt att betala med dessa eftersom en rätt att betala med betalningsmedel som

¹⁵⁵ Wollan, s. 135-139.

¹⁵⁶ Krüger 1978, s. 258.

¹⁵⁷ Wollan s. 125-126.

¹⁵⁸ Wollan, s. 124-125; Krüger 1978, s. 259.

¹⁵⁹ 9:13 regeringsformen.

inte är legala kan följa av sedvana eller avtal. Ännu existerar emellertid inte någon dylik sedvana på Internet men parterna kan på frivillig basis avtala om detta. För att avgöra rätten eller plikten att betala med ett visst betalningsmedel får en tolkning av det aktuella avtalet mellan parterna eller utifrån situationen vid ingåendet av köpavtalet ske.¹⁶⁰

Idag är utgångspunkten att det finns ett relativt begränsat antal betalsystem på Internet. Ofta har parterna avtalat om vilket betalsystem som skall användas. Ett undantag är betalning av en självständig betalningsförpliktelse som inte härrör från Internet, t.ex. betalning av räkningar. Vidare är det en förutsättning att säljaren är ansluten till det aktuella betalsystemet vilket innebär att de olika betalningssätt som kan användas vid betalning på Internet i princip är underlagda säljarens valrätt eller kontroll.¹⁶¹

Motiven till att lägga risken på den betalningsskyldige gör sig alltså inte i lika hög grad gällande på Internet. Betalsystemen på Internet är i princip slutna och det är inte bara alternativa betalningsmedel som är givet utan även val av betalningsförmedlare. Den betalningsskyldige torde inte kunna stå risken när betalningsförmedlaren är den betalningsberättigades bank. När betalning sker genom direktbetalning via Internetbank kopplas den betalningsskyldige direkt upp mot den betalningsberättigades bank. För att systemet skall fungera krävs emellertid att även den betalningsskyldige är kund i banken. Det kan därför vara svårt att skilja på den betalningsskyldiges och den betalningsberättigades bank.¹⁶² På Internet är det troligen reglerna om den betalningsberättigades anvisning eller avtal mellan parterna som aktualiseras, vilka kommer att behandlas nedan.

4.2.3 Undantag från huvudregeln i skuldebrevslagen

4.2.3.1 Anvisning och avtal

Den betalningsberättigade kan även ensidigt anvisa betalningsställe inom landets gränser, vilket framgår av 3 § 2 st skuldebrevslagen¹⁶³. Den betalningsberättigade kan således bestämma att betalningen skall erläggas på ett annat ställe än dennes affärslokal, exempelvis den betalningsberättigades bank, om detta inte medför väsentlig olägenhet eller utgift för den betalningsskyldige.¹⁶⁴ Av analogi från denna regel har det i doktrin ansetts att den betalningsberättigade kan anvisa den betalningsskyldige att använda

¹⁶⁰ Wollan, s. 74-75; se Torvund 1993, s. 175-189 för en närmare redogörelse om sedvana.

¹⁶¹ Wollan, s. 77-80; 129-130.

¹⁶² Wollan, s. 125, 129-130.

¹⁶³ Vad gäller köplagen reglerar den inte en rätt för säljaren att anvisa var betalning skall ske. Det har emellertid i doktrin anförts att en betalning som regel går på den betalningsberättigades risk om betalningen har skett på ett sätt som den betalningsberättigade anvisat, vilket överensstämmer med 3 § 2 st. skuldebrevslagen. (SOU 1998:122, s. 24-25.)

¹⁶⁴ Karstoft 1998, s. 73; Torvund 1993, s. 201.

ett visst betalningssätt¹⁶⁵. Det har då ansetts att den betalningsberättigade är den som närmast bör bära risken för dröjsmål och befodringsfel¹⁶⁶. En förutsättning är att den betalningsskyldige har fullgjort det som ankommer på denne¹⁶⁷. Den betalningsberättigades anvisning om betalningsställe respektive betalningssätt kan anses innebära ett löfte om att den betalningsskyldiges betalning, till t.ex. ett penninginstitut, innan betalningsfristen löpt ut har skett i rätt tid och med befriande verkan.¹⁶⁸

Parterna har också möjlighet att avtala om vem som skall stå dröjsmåls- och befodringsrisken eftersom 3 § skuldebrevslagen är dispositiv.¹⁶⁹ I konsumentförhållanden får det emellertid inte avtalas att betalning skall ske på ett för köparen mindre förmånligt ställe än säljarens affärslokal.¹⁷⁰ Om avtalet innehåller klara bestämmelser om betalningsställe, får det konsekvensen att betalningen som utgångspunkt blir befriande när betalningen kommit fram till det avtalade betalningsstället. I praktiken går sådana avtal som regel ut på att betalning skall ske till ett visst konto i en bank. Det avgörande kommer då att vara att beloppet är disponibelt på den betalningsberättigades konto vid en viss tidpunkt. Här styr alltså avtalet främst betalningsmedel och inte betalningsställe.¹⁷¹

Det kan också tänkas att ett avtal innehåller bestämmelser som innebär att betalningen kan ske till vilken bank som helst och att betalningen skall ske till ett visst angivet konto men att inbetalningsstället betraktas som betalningsställe. Konsekvensen vid ett sådant avtal blir, enligt Torvund, att risken för försening övergår på den betalningsberättigade när betalningsuppdraget ges till den aktuella banken.¹⁷² Troligtvis borde betalningen även anses som befriande eftersom betalningsställe per definition även innefattar befriande betalning.

Som tidigare nämnts är valmöjligheterna vid betalning på Internet begränsade för den betalningsskyldige, som oftast är anvisad till ett visst betalningssätt. Vidare förutsätter betalning ofta att avtal slutits mellan parterna. Det torde dock vara ovanligt att avtalen reglerar förhållandet mellan den betalningsskyldige och den betalningsberättigade. Oftast sluts de mellan den betalningsskyldige och betalningsförmedlaren respektive den betalningsberättigade och betalningsförmedlaren. Även om avtal vanligtvis ej reglerar riskfördelningen mellan parterna torde dock 3 § 2 st skuldebrevslagen om anvisningar vara tillämplig på betalningar över Internet, vilket innebär att det är den betalningsberättigade som står risken för befodringsfel och dröjsmål.

¹⁶⁵ Torvund 1993, s. 241; Wollan, s. 77.

¹⁶⁶ Krüger 1978, s. 259.

¹⁶⁷ Torvund 1993, s. 242.

¹⁶⁸ Karstoft 1998, s. 73.

¹⁶⁹ Walin, s. 38.

¹⁷⁰ 3 § konsumentköplagen.

¹⁷¹ Torvund 1993, s. 199.

¹⁷² Torvund 1993, s. 199.

4.2.3.2 Lagstiftning

Vidare kan avsteg från utgångspunkten att den betalningsskyldige står såväl försenings- som befodringsrisken till dess beloppet kommit fram till den betalningsberättigade göras genom lagstiftning. Vissa lagregler innebär att riskerna förskjuts på ett eller annat sätt. För att avgöra vem som står risken för förseningar och befodran krävs således en tolkning av de aktuella lagarna. Vad gäller betalning vid elektronisk handel finns ännu inte någon särskild lagstiftning som reglerar riskfördelningen mellan parterna. Nedan kommer emellertid några exempel på lagstiftning att gås igenom för att illustrera hur riskerna kan förskjutas på olika sätt.

Den danska lektorn Susanne Karstoft menar att en lagbestämmelse som innehåller uttrycket ”*en inbetalning till ett penninginstitut inom betalningsfristen anses ha skett i rätt tid*”¹⁷³ endast innebär att betalningen verkar fristavbrytande på så sätt att risken för försening övergår till den betalningsberättigade men den betalningsskyldige fortsätter att stå risken för att betalningen inte krediteras den betalningsberättigades konto. Om inbetalning till ett penninginstitut sker på betalningsfristens sista dag får den betalningsberättigade tåla att beloppet krediteras dennes konto först inom några dagar. Det torde dock krävas att penninginstitutet mottagit en betalningsinstruktion senast på betalningsfristens sista dag, att penninginstitutet känner till den betalningsberättigades kontonummer samt att det finns täckning för betalningen på den betalningsskyldiges konto. Eventuellt krävs det också att betalningen är debiterad kontot för att risken för förseningar skall övergå till den betalningsberättigade.¹⁷⁴

Om en lagbestämmelse istället innehåller formuleringen ”*betalning med befriande verkan skall ske till ett penninginstitut inom betalningsfristen*” eller ”*vid inbetalning till ett penninginstitut anses beloppet ha kommit den betalningsberättigade till handa omedelbart vid betalningen*”¹⁷⁵ övergår enligt Karstoft såväl försenings- som befodringsrisken till den betalningsberättigade vid inbetalningstidpunkten.¹⁷⁶ Arnesdotter anser däremot, i vart fall angående 12 kap 20 § jordabalken, att befrielsepunktens läge bestäms enligt huvudregeln vid kontobetalning, d.v.s. när den betalningsberättigades konto krediteras, men att dröjsmåls punkten har skilts ut och förlagts till ett tidigare moment i betalningstransaktionen.¹⁷⁷ Utredaren i DS 1993:56 anför däremot att ordalydelsen i 12 kap 20 § jordabalken tyder på att regeln inte bara reglerar dröjsmåls punkten utan att betalningen även har skett med befriande verkan. Om detta är den rätta

¹⁷³ Exempelvis 25 § i den danska kreditavtalslagen och 32 § i den norska hyreslagen.

¹⁷⁴ Karstoft 1998, s. 72.

¹⁷⁵ Exempelvis 32 § i den danska hyreslagen, kap 12 kap 20 § 3 st i den svenska jordabalken.

¹⁷⁶ Karstoft 1998, s. 72.

¹⁷⁷ Arnesdotter, s. 78.

innebörden är det, enligt utredaren, fråga om en vågad avvikelse från huvudregeln.¹⁷⁸ Eventuellt kan den omständigheten att jordabalken reglerar hyra, där hyresgästen är skyddsvärd, leda till att stadgandet är särskilt förmånligt för den betalningsskyldige. Betalningsförmedlarens ansvar är ovisst vilket leder till att den betalningsberättigades rättställning är oklar i de fall betalningen försvinner på vägen, d.v.s. från det att inbetalning skett till dess den betalningsberättigades konto krediteras¹⁷⁹. I UNCITRAL:s modellag om internationella betalningar sammanfaller tidpunkten då den betalningsskyldige blir befriad gentemot den betalningsberättigade med den tidpunkt då den betalningsberättigades bank blir förpliktad gentemot den betalningsberättigade, vilket eliminerar risken för oklarheter¹⁸⁰.

4.3 Avtalslagens modell

4.3.1 Inledning

Avtalslagen omfattar inte bara avtal utan även andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.¹⁸¹ Lagen reglerar alltså även ensidiga viljeförklaringar såsom fullmakt, utfärdande av skulderbrev och betalande av en skuld.¹⁸² I motiven till lagen sägs att en rättshandling är alla viljeförklaringar som har till syfte att grundlägga, förändra eller upphäva ett rättsförhållande. Det poängteras att det är syftet som är avgörande och inte uppnåendet av detta syfte.¹⁸³ Men vad är då en viljeförklaring? Professor Axel Adlercreutz menar att detta uttryck avser att markera dels att den som avger en viljeförklaring skall ha en avsikt eller vilja att framkalla viss rättsverkan och dels att denna vilja måste komma till uttryck på ett sådant sätt att den kan uppfattas i sinnevärlden.¹⁸⁴ Rena upplysningar kan inte utgöra rättshandlingar, exempelvis kreditupplysningar.¹⁸⁵

En betalning utgör typiskt sätt en uppfyllelse rättshandling, vilket visar sig genom att en betalning kan leda till att en betalningsförpliktelse betraktas som fullgjord och därmed faller bort¹⁸⁶. Således leder en betalning till att ett rättsförhållande upphävs eller i vart fall förändras. Med beaktande av att

¹⁷⁸ Ds 1993:56, s. 82-83.

¹⁷⁹ Ds 1993:56, s. 83-84. HD har i NJA 1999 s. 793 funnit att övervägande skäl talar för att banken genom krediteringen av ett konto åtar sig en betalningsförpliktelse mot kontohavaren, d.v.s. den betalningsberättigade. Däremot sägs inget om betalningsförmedlarens ansvar gentemot den betalningsskyldige.

¹⁸⁰ Artikel 19(1) UNCITRAL:s modellag om internationella betalningar.

¹⁸¹ Lagens titel är ”Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.”

¹⁸² Grönfors 1995, s. 41, 179.

¹⁸³ Prop 1914, s. 116

¹⁸⁴ Adlercreutz, s. 18.

¹⁸⁵ Karstoft 1994, s. 104.

¹⁸⁶ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 14-15.

avtalslagen gäller alla rättshandlingar på förmögenhetsrättens område ser jag inget hinder att applicera den på betalningar.¹⁸⁷

Ännu en fråga som uppkommer i detta sammanhang är om avtalslagen kan tillämpas på elektronisk handel. Avtalslagen är allmänt hållen och är begränsad till vissa allmänna principer som kan tillämpas på avtal av skiftande slag. Detta betyder att parterna kan avtala att förplikta sig på nya sätt eftersom en extensiv eller analog rättstillämpning är möjlig på området.¹⁸⁸ Det torde således inte generellt sett föreligga något hinder mot att tillämpa avtalslagen på rättshandlingar som sker via Internet, men vissa paragrafer är mer problematiska än andra vilket kommer att visas i det följande. Ett ytterligare stöd för att avtalslagen kan tillämpas finns i UNCITRAL:s modellag om elektronisk handel och principen om funktionell ekvivalens som har behandlats ovan¹⁸⁹. Det framgår även av artikel 9 i direktivet om elektronisk handel¹⁹⁰ att medlemsstaterna skall se till att deras rättssystem tillåter att avtal ingås på elektronisk väg.

Även i detta kapitel kommer även i viss utsträckning köplagens regler behandlas då de till stor del sammanhänger med avtalslagens.

4.3.2 Förklaringsmisstag

32 § 1 st avtalslagen reglerar förklaringsmisstag. Den lyder som följer:

*”Den, som avgivit en viljeförklaring, vilken i följd av felskrivning eller annat misstag å hans sida fått ett annat innehåll än åsyftat varit, vare icke bunden av viljeförklaringens innehåll, där den, till vilken förklaringen är riktad, insåg eller bort inse misstaget”*¹⁹¹

Regeln innebär således att avsändaren av meddelandet, d.v.s. den betalningsskyldige i en betalningstransaktion, inte är bunden av viljeförklaringen om mottagaren är i ond tro. Rekvisiten för att ogiltighet skall inträda är alltså att misstaget skall föreligga på den rättshandlandes sida. Vidare skall följden av misstaget vara att rättshandlingen objektivt sett fått ett annat innehåll än åsyftat. Slutligen skall motparten ha varit i ond tro angående misstaget när han fick vetskap om rättshandlingen, den s.k. kritiska tidpunkten.¹⁹² Paragrafen är avsedd att tolkas e contrario.

¹⁸⁷ Exempelvis menade HD i NJA 1999 s. 793 angående 32 § 1 st avtalslagen att det fanns utrymme för att tillämpa den princip som kommit till uttryck där även när det gällde kontoföringar. I det aktuella fallet var det dock inte fråga om ett förklaringsmisstag.

¹⁸⁸ SOU 1996:40, s. 119.

¹⁸⁹ Ett uttryck för detta torde vara att även om man inte i alla fall kan tillämpa avtalslagen direkt på avtal slutna med elektronisk kommunikation torde den i vart fall vara analogt tillämplig.

¹⁹⁰ European Parliament and Council Directive 2000/31/EC of June 8 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the internal market.

¹⁹¹ 32 § 1 st avtalslagen.

¹⁹² Adlercreutz, s.253.

Avsändaren blir således bunden om mottagaren är i god tro och inte känner till att meddelandet inte ger uttryck för avsändarens vilja.¹⁹³

Transaktioner som görs via elektronisk kommunikation kan karakteriseras av snabbhet och automatisering. I sådana situationer är det således lätt hänt att misstag görs. Exempelvis klickas ”send-knappen” på för tidigt eller ”jag accepterar-knappen” klickas på utav misstag. Vidare kan det hända att en extra nolla läggs på det antal varor som skall beställas eller att en siffra i kontonumret blir fel.¹⁹⁴ När det gäller betalning torde det dock ofta krävas en bekräftelse innan orden skickas iväg, vilket kommer att diskuteras nedan. Ett problem som uppstår vid misstagsfrågor är att fastslå att det rör sig om ett förklaringsmisstag och att det inte bara är så att köparen har ändrat sig och nu vill komma ur köpet. Ytterligare ett problem är att den part som lämpligen bör bära risken för ett förklaringsmisstag beror på vilken typ av kontrakt det är frågan om och hur snart misstaget upptäcks och den andra parten får meddelade därom. Vid exempelvis köp av konsumentprodukter torde skälen att lägga risken på köparen vara färre än vid köp av handelsvaror på en auktion där priset ändras snabbt.¹⁹⁵ Avtalslagen gör emellertid ingen skillnad på vilken typ av köp det är fråga om.

32 § 1 st avtalslagen ger uttryck för den s.k. tillitsteorin. Enligt denna princip tas hänsyn till mottagaren av meddelandet och dennes behov av att kunna vidta dispositioner på grundval av viljeförklaringen. Regeln motiveras med att det är avsändaren som väljer på vilket sätt meddelandet skall överföras och därför är det denne som har bäst möjligheter att undvika att meddelandet inte ger uttryck för hans vilja.¹⁹⁶ Resonemanget om frihet att välja överföringssätt överensstämmer med motiven till skuldebrevslagen. De argument som diskuterats ovan beträffande skuldebrevslagen torde således även kunna göras gällande här. Vidare utgör tillitsteorin utgör också ett sätt att bereda skydd för affärlivet¹⁹⁷. Det tas alltså hänsyn till mottagaren av betalningen men det kan ifrågasättas om detta främjar affärlivet vid betalningar över Internet. Det bidrar i vart fall inte till att uppmuntra köpare att betala via Internet, vilket i förlängningen missgynnar säljare på Internet. Det är alltså tveksamt om regeln kan anses ändamålsenlig vid betalningar över Internet.

Det är viktigt att skilja på meddelanden som tas emot av en person, t.ex. via e-post, och helt automatiska rutiner, t.ex. EDI. Vad gäller betalningstransaktioner torde även de vara automatiska såtillvida att mottagande dator handlar automatiskt på grundval av betalningsorden. 32 § 1 st avtalslagen kan tillämpas på elektroniska meddelanden som tas emot av en person. Mer problematiskt blir det däremot ifall mottagaren av

¹⁹³ Grönfors 1995, s. 199.

¹⁹⁴ Ramberg, C, s. 117.

¹⁹⁵ Ramberg, C, s. 119.

¹⁹⁶ Hultmark 1998, s. 53-54.

¹⁹⁷ SOU 1996:40, s. 129.

meddelandet är en dator.¹⁹⁸ Det avgörande för om bundenhet inträder är mottagarens insikt om innehållets riktighet och det är oklart om en dator kan sägas ha sådan insikt.

Det har således framhållits att det är svårt att tala om någon insikt eller vilja i samband med helt automatiska rutiner och att regeln om förklaringsmisstag därför inte kan tillämpas. Istället skulle då det avgörande bli vilket innehåll förklaringen faktiskt fått. Denna teori kallas förklaringssteorin och innebär att själva förklaringen, såsom den framträder för en objektiv betraktare, skall sättas i centrum. En förespråkare för denna ståndpunkt är IT-utredningen. Den motiverade detta med att en tillämpning av regeln om förklaringsmisstag förutsätter att det objektiva förklaringsinnehållet fastställs och därefter undersöks i vad mån detta avviker från vad avsändaren åsyftade. En sådan distinktion kan inte göras vid automatiskt genererade förklaringar.¹⁹⁹

Professor Kurt Grönfors har utvecklat en teori om avtalsgrundande rättsfakta²⁰⁰, som ligger i linje med förklaringssteorin. Han menar att ett avtal kan uppkomma antingen på grund av sammanstående viljeförklaringar eller genom andra avtalsgrundande rättsfakta.²⁰¹ Tanken är att avtalsbundenhet uppkommer som en slags sanktion till följd av vissa yttre omständigheter som kombinerade med varandra fungerar som direkt avtalsgrundande. Vilka rättsfakta som skall anses som sådana direkt avtalsgrundande fakta måste, enligt Grönfors, preciseras genom insatser av rättsutvecklingen.²⁰² Detta skulle kunna ske genom rättspraxis som därigenom skulle kunna göra det möjligt att se avgörande avtalsåtgärder vid elektroniska avtal som avtalsgrundande rättsfakta och på så sätt erkänna de elektroniska avtalen som juridiskt accepterade även om en klar viljeförklaring saknas. Möjligtvis kan detta sägas vara ett uttryck för funktionell ekvivalens på så sätt att ett avtal inte nekas rättsverkningskraft endast på grund av att det är ingånget elektroniskt. Enligt detta resonemang skulle det kunna anses att upprättandet av en datormiljö i syfte att avtal skall kunna ingås elektroniskt utgör ett avtalsgrundande rättsfakta. Resultatet skulle i sådana fall bli att säljaren blir bunden genom upprättandet av avtalsmiljön medan köparen däremot undgår bundenhet. Köparen har ju inte varit med och upprättat avtalsmiljön vilket innebär att såväl avtalsgrundande rättsfakta som samstämmiga viljeförklaringar saknas.²⁰³ Vad gäller betalningar skulle detta innebära att

¹⁹⁸ Janson, s. 53; SOU 1996:40, s. 133-134.

¹⁹⁹ SOU 1996:40, s. 130; Lindberg & Westman, s. 74; Grönfors 1995, s. 180.

²⁰⁰ Lehrberg kritiserar Grönfors teori, men anser dock att teorin kan vara av värde för lagstiftaren och rättstillämparen för att legitimera nödvändiga avvikelser från de traditionella lösningarna vid t.ex. den nya avtalstyper som uppkommit med hjälp av ny teknologi. (Svensk Juristtidning 1996 Nr 5-6, s. 480-481.)

²⁰¹ Grönfors 1993, s. 126.

²⁰² SOU 1996:40, s. 121; Grönfors 1993, s. 126-127.

²⁰³ Lundell, s 57 .<[http://www.jur.lu.se/internet/biblioteket/examensarbeten.nsf/0/53FCA9E5F6FD0383C1256AD200439DFC/\\$File/xsmall.pdf?OpenElement](http://www.jur.lu.se/internet/biblioteket/examensarbeten.nsf/0/53FCA9E5F6FD0383C1256AD200439DFC/$File/xsmall.pdf?OpenElement)>, Hämtat 2002-09-29.

en betalningsfunktion på en webbsida är ett avtalsgrundande rättsfakta, men om köparen av misstag initierar en betalning skulle detta inte resultera i bundenhet.

Det har argumenterats för att ett informationssystem kan anses ses som en slags tredjeman och att bestämmelserna om fullmakt skulle kunna tillämpas analogt. Huvudargumentet för denna teori är att huvudmannen inte skulle bli bunden av avtalet om hans system felaktigt avger meddelanden som motparten fäster tilltro till. Brukaren av systemet skulle därmed i större utsträckning kunna undgå ansvar. Det är emellertid ytterst tveksamt om IT-system kan bara bärare av rättigheter och skyldigheter. Någon tredje part med rättssubjektivitet torde alltså inte vara inblandad. En dylik fullmaktskonstruktion är numera förkastad av den förhärskande uppfattningen i doktrin eftersom den ger en onödigt komplicerad och missvisande bild.²⁰⁴

Ytterligare en alternativ lösning är att jämställa bristande programmering med ond tro, d.v.s. insikt om felet. Enligt detta synsätt faller det avtalsgrundande momentet tillbaka på en hypotetisk vilja hos den part som svarar för en helt automatisk rutin.²⁰⁵ Detta motiveras med att datorn inte är självständig utan arbetar efter hur den programmerats. Insikten kan således härledas till förmågan hos programmeraren av mottagarprogrammet att förutse de situationer som datorn kan komma att möta i framtiden. Om ett förklaringsmisstag föreligger torde detta innebära att programvaruförfattaren insåg eller borde ha insett att dylika misstag inte binder avsändaren och således inte skall processas.²⁰⁶ IT-utredningen anser att detta synsätt kan vara träffande vad gäller vissa meddelanden som utbyts i en automatisk process men att det beträffande helt automatiska EDI-rutiner blir konstlat att beskriva alla sådana förklaringar som ett inprogrammerat mekaniskt återgivande av en vilja hos systemets innehavare. Utredningen menar att EDI-rutiner är sammansatta, komplicerade och påverkade av uppgifter som kommer från andra handelspartner.²⁰⁷ I vad mån betalsystem på Internet kan anses likna EDI i detta hänseende är oklart. Betalsystemen är dock även de komplexa och många gånger är det svårt att förutse vilka transaktioner som kommer att ske vilket torde leda till att det framstår ofta som krystat att tala om hypotetisk vilja.

Om det är möjligt att fastställa vad som rimligen kan förväntas i en viljeförklaring, t.ex. angående mängd och pris, kan ett tröskelvärde programmeras in i systemet²⁰⁸. IT-utredningen menar att när rimlighetskontroller etc. förutsätts och borde ha gett utslag kan frågor om oaktsamhet aktualiseras även om utredningen anser att komplicerade teorier

²⁰⁴ Hultmark 1998, s. 27-28; SOU 1996:40, s. 120; Lindberg och Westman, s. 68-69.

²⁰⁵ SOU 1996:40, s. 120.

²⁰⁶ Janson, s. 53-54.

²⁰⁷ SOU 1996:40, s. 120.

²⁰⁸ Janson, s. 53-54.

om att jämställa bristande programmering med ond tro bör undvikas.²⁰⁹ Vidare stadgas det i e-handels direktivets artikel 11(2) att medlemsstaterna måste se till att tjänsteleverantörer inrättar rutiner på hemsidan så att tjänstemottagaren kan rätta till inmatningsfel innan beställningen görs. Bestämmelsen kan dock förhandlas bort i kommersiella avtal och skall inte tillämpas på avtal som ingåtts enbart genom utväxling av e-post eller motsvarande personliga meddelanden. Sådana tekniska åtgärder som kan programmeras i systemen för att undvika misstag är exempelvis ”panikknappar” och ”bekräftelseboxar”²¹⁰. Vad gäller betalningar torde ofta sådana kontroller vara inprogrammerade i systemen. Om betalningen exempelvis sker via girering kontrolleras normalt att det ifrågavarande bank- eller postgiro numret verkligen finns och ofta anges även vem det är som innehar kontot om innehavaren är ett välkänt företag. Vad gäller betalningens storlek kan det tänkas att det totala beloppet summeras automatiskt istället för att det fylls i av köparen.

Den norske professorn Erik Røsæg menar att 32 § 1 st avtalslagen skall tolkas som en avvärningsregel även om detta kan tyckas strida mot regelns ordalydelse. Anledningen till detta är att han anser att 32 § avtalslagen egentligen kan ersättas av 36 § avtalslagen och att det vore orimligt att den förra skulle leda till ett resultat som är oförenligt med den senare.²¹¹

Ett sätt för den part som avgivit ett förklaringsmisstag att ej bli bunden av avtalet är att återkalla anbudet så fort att motparten ännu inte har hunnit agera på grundval av meddelandet, vilket framgår av 39 § avtalslagen. Frågan är emellertid hur ofta det går att kommunicera en återkallelse som leder till att avsändaren inte blir bunden av det ursprungliga meddelandet. I en elektronisk miljö sker kommunikationen snabbt och mottagaren agerar ofta automatisk och omedelbart.²¹²

Vid en internationell utblick kan en tendens till att anse misstag som mer ursäktliga i en elektronisk miljö än i en pappersvärld skönjas. Anledningen till detta torde vara att misstag sker lättare vid elektronisk kommunikation och det finns få möjligheter att på ett snabbare sätt nå mottagaren med en rättelse. Ett tydligt exempel på detta är USA:s UETA²¹³, där riskfördelningen är helt omvänd till avsändarens förmån. Om emellertid säkerhetsprocedurer finns på webbsidorna vältras risken över på avsändaren.²¹⁴ Syftet är att ge incitament till upprättande av säkerhetsrutiner för att minimera misstag vid transaktioner över Internet. Även e-handelsdirektivet, som diskuterats ovan, tyder på en riskfördelning till skydd för avsändaren.²¹⁵ UNCITRAL har däremot inte, i sin modellag om

²⁰⁹ SOU 1996:40, s. 131.

²¹⁰ Ramberg, C, s. 128-129.

²¹¹ Røsæg, s. 687.

²¹² Ramberg, C, s. 120-125.

²¹³ Uniform Electronic Transaction Act.

²¹⁴ 10(2) UETA.

²¹⁵ Ramberg, C, s. 122-123.

elektronisk handel, reglerat förklaringsmisstag och frågan om en dator kan sägas vara i god tro²¹⁶. I UNIDROIT Principles artikel 3.6 stadgas att ett fel som uppstår i ett uttalande eller transmissionen av ett meddelande anses som ett misstag från den avsändande parten. Även artiklarna 4:103-104 PECL reglerar misstag på ett liknande sätt. I PECL finns det emellertid en liten möjlighet att risken förflyttas till mottagaren i de fall där misstaget orsakades av information från mottagaren. Möjligtvis kan det tänkas att en webbsidas otillräckliga design kan ses som orsaken till att ett misstag görs.²¹⁷ De två senare modellagarna verkar dock inte haft elektronisk kommunikation i tanken vid artiklarnas författande. I kommentaren till UNIDROIT Principles tas telegram upp, däremot sägs inget om modernare former av kommunikation.

4.3.3 Befordringsfel

32 § 2 st avtalslagen reglerar befordringsfel. Den lyder som följer:

*” Varder en avgiven viljeförklaring, som befordras genom telegram eller framföres muntligen genom bud, till följd av fel vid telegraferingen eller oriktigt återgivande genom budet till innehållet förvanskad, vare avsändaren, ändå att mottagaren var i god tro, icke bunden av förklaringen i det skick den framkommit. Vill avsändaren av anledning som nu sagts icke låta förklaringen gälla, åligger det honom att giva mottagaren meddelande därom utan oskäligt uppehåll efter det förvanskningen kommit till hans kunskap; underlåter han det, och var mottagaren i god tro, vare förklaringen gällande sådan den framkommit.”*²¹⁸

Här rör det sig alltså om en situation där viljeförklaringen vid överföringen, genom telegram eller muntligen genom bud, blivit förvanskad till innehållet. Till skillnad från första stycket har alltså felet inte uppkommit genom att avsändaren själv givit viljeförklaringen ett innehåll han inte avsett. Regeln ger inget omedelbart godtrosskydd, men det finns dock en reklamationsregel till den godtroendes mottagarens skydd. Regeln motiveras bl.a. med att risken för att meddelandets innehåll förvanskas är särskilt stor vid dessa båda former av överföring och detta måste mottagaren kalkylera med. Detta torde även vara fallet vid betalningar över Internet. Vidare var telegrafverket vid avtalslagens tillkomst helt fritaget från ersättningsskyldighet.²¹⁹ Vid betalningar över Internet är det ofta svårt att kräva ersättning av nätverksoperatörer eller betalningsförmedlare. Ytterligare en anledning till att 32 § 2 st avtalslagen tillkom var samhällsekonomiska skäl i syfte att befordra användningen av telegram och samma skäl kan åberopas angående elektronisk kommunikation och elektronisk betalning.²²⁰

Denna regel ger uttryck för den s.k. viljeteorin, vilken innebär att avsändaren av meddelandet prioriteras. Avsändaren kan inte anses bunden då denne

²¹⁶ Andersen, <<http://www.it-retten.dk/bog/19/>>, Hämtat 2002-09-29.

²¹⁷ Ramberg, C, s. 124.

²¹⁸ 32 § 2 st avtalslagen.

²¹⁹ Adlercreutz, s. 258; Hultmark 1998, s. 54.

²²⁰ Einersen, s. 71-73; SOU 1996:40, s. 132 not 51.

saknar erforderlig vilja.²²¹ Viljeteorin är alltså ett undantag från tillitsteorin som annars utgör huvudregeln i avtalslagen.²²²

Det är ovisst om denna regel är tillämplig när ett elektroniskt meddelande blir förvanskat under överföringen till mottagaren. Det avgörande torde, enligt Christina och Jan Ramberg, vara om man bedömer risken för förvanskning som stor eller liten i kombination med hur starkt man prioriterar hänsynen till avsändarens vilja och kontrollmöjligheter framför mottagarens behov av att kunna vidta dispositioner på grundval av elektroniska meddelanden.²²³ Nedan kommer argument för och mot regelns tillämplighet på elektronisk kommunikation och betalningar över Internet att diskuteras.

4.3.3.1 Argument för och mot befordringsregelns tillämplighet

Som skäl för att regeln om befordringsfel bör gälla elektroniska meddelanden har åberopats, framförallt av den danske advokaten Eivind Einersen, att telegrafi och annan elektronisk kommunikation har vissa gemensamma egenskaper. Det är stor risk för att fel uppkommer hos båda kommunikationstyperna. Vidare finns det otaliga felkällor vid datorkommunikation och ett meddelande kan passera via många mellanhänders system.²²⁴ En direkt medverkan av en fysisk person ersätts av automatiska tredjepartstjänster. Dessa har en komplexitet och effektivitet som överskrider tekniken vid överföring via telegraf. Den tekniska utrustningen kan enligt detta synsätt fungera som en slags mellanman som kan handla fel.²²⁵ Vidare uppkommer felet ofta vid modemkontakter på ett allmänt tillgängligt telenät där nätoperatören friskrivits från ansvar. Slutligen talar regeln ordalydelse för en tillämpning²²⁶.

Mot en tillämpning av befordringsregeln talar att felet vid elektronisk kommunikation normalt inte uppstår på grund av någon utomstående persons befattning med meddelandet, något som är typiskt för telegrafering och meddelande via bud. Grönfors menar att det saknas grund för en analogisk tillämpning på t.ex. telefax, telex och e-post. Han anser att parterna i dessa fall få anses komma i direkt kontakt med varandra utan att någon annan person kommer emellan. Både budet och telegrafisten kommer in mellan avsändaren och mottagaren och kan på grund av detta förorsaka förvanskning av budskapet. Fel som uppkommer vid elektronisk kommunikation får därför enligt honom anses följa huvudregeln i 32 § 1 st avtalslagen vilken innebär att avsändaren är bunden i förhållande till godtroende mottagare men inte i förhållande till ondtröende mottagare.²²⁷

²²¹ Hultmark 1998, s. 53.

²²² Sisula-Tulokas, s. 408; SOU 1996:40, s. 129.

²²³ Hultmark & Ramberg, s. 75.

²²⁴ Lindberg & Westman, s. 75.

²²⁵ SOU 1996:40, s. 132 not 51; Einersen, s. 71-73.

²²⁶ Sisula-Tulokas, s. 406.

²²⁷ Grönfors 1995, s. 202.

Här kommer man dock åter till problemet med 32 § 1 st avtalslagen, d.v.s. huruvida en dator kan sägas vara i god tro. Beträffande betalningstransaktioner anser jag att parterna inte kan anses stå i direkt kontakt med varandra utan i vart fall betalningsförmedlaren fungerar som en slags mellanhand för det fall nätverksoperatören inte kan anses ha en sådan funktion.

Vad gäller argumentet att parterna får anses komma i direkt kontakt med varandra anser Lehrberg att detta inte är övertygande. Även förvanskning vid telegrafering kan ju uppkomma under själva överföringen, exempelvis till följd av ett fel på linjen. Han menar att det är närliggande att analogisera från detta klara fall inom tillämpningsområdet till det fall att en förvanskning i samband med datorkommunikation har motsvarande orsaker. Dessutom är det enligt honom svårt att se vilken betydelse den mellankommande parten skulle ha för relevansen och tyngden av de ändamålsskäl som ligger bakom befordringsregeln. Det avgörande borde, enligt honom, vara att meddelandet har förvanskats vid överföring mellan parterna.²²⁸

IT-utredningen anser däremot att 32 § avtalslagen överhuvudtaget inte bör vara tillämplig på elektroniskt överförda meddelanden som vid avsändandet har det innehåll som avsändaren avsett men som senare blir förvanskat vid överföringen till mottagaren. Den menar att en gränsdragning så att befordringsregeln skulle tillämpas om felet uppkommit vid manuella åtgärder hos ett befordringsföretag men inte när felet orsakats av maskinella fel torde knappast kunna göras i praktiken. Oförutsebara variationer kan leda till att meddelandet inte alls kommer fram eller kommer fram i förvanskat skick och 32 § 2 st avtalslagen behandlar som bekant inte dröjsmål. Vidare skulle en gränsdragning utifrån hur omfattande tjänster den tredje parten tillhandahåller leda till slumpartade resultat där valet av teknisk lösning får avgörande betydelse.²²⁹ Vissa kommunikationssystem förutsätter olika former av befordringsföretag, exempelvis e-postleverantör eller betalningsförmedlare. Medan i andra system är parterna försatta i direkt kontakt med varandra, såsom telex, telefax och liknande anordningar. Beroende på vilken lösning som väljs kan detta mellanled påverka bedömningen och leda till olika resultat.²³⁰ Jag menar emellertid att lika väl som att ingen av situationerna kan anses falla under 32 § 2 st avtalslagen blir bedömningen enhetlig om paragrafen kan tillämpas på alla fall.

Ett annat argument som talar mot en tillämpning av regeln är att risken för att partiella förvanskningar uppstår utan att det samtidigt framgår att meddelandet blivit utsatt för förvanskning är liten. Den vanligaste effekten av transmissionsstörningar är att hela eller delar av meddelandet produceras i form av obegripliga teckenserier. Mottagaren av ett sådant meddelande

²²⁸ Lehrberg, Omförhandlingsklausuler, s. 45-46 not 51.

²²⁹ SOU 1996:40, s. 133-134.

²³⁰ Janson, s. 55; Sisula-Tulokas, s. 406.

inser sannolikt att något är fel och att denne således inte kan fästa tillit till meddelandet. Christina Ramberg menar att det därmed saknas anledning att analogisera från befordringsregeln eftersom sannolikheten för att förvanskningar uppstår utan att tydligt framträda som förvanskningar är liten.²³¹ Jag menar emellertid att risken finns och även om den skulle vara förhållandevis liten kan konsekvenserna blir stora vid betalning över Internet, särskilt för de enskilda konsumenterna. Om exempelvis ett köp på 500 kr förvanskas under överföringen till 50 000 kr får detta en inte obetydlig konsekvens för den betalningsskyldige.

Om befordringsregeln skulle tillämpas vid elektronisk kommunikation innebär detta att viljeteorin får större betydelse. Detta innebär betydande avsteg från lagens huvudprincip, tillitsteorin, som skyddar godtroende medkontrahent. IT-utredningen menar att en sådan utveckling inte är önskvärd. Den lilla undantagsregeln i 32 § st 2 avtalslagen skulle i sådana fall få stor praktisk betydelse.²³²

Lehrberg kritiserar IT-utredningens ståndpunkt att en tillämpning av befordringsregeln skulle innebära en återgång till viljeteorin och stå i strid mot strävan att i omsättningens intresse skydda godtroende medkontrahent. Han menar att det även är viktigt att överväga vilken lösning som är bäst lämpad för elektronisk kommunikation som sådan. Om det anses att elektronisk kommunikation bör uppmuntras är befordringsregeln lämplig eftersom den ger avsändaren goda möjligheter att komma ifrån bundenhet. Om däremot regeln inte kan tillämpas torde detta innebära att elektronisk handel hämmas eftersom det i sådana fall istället är den godtroende mottagaren som skyddas.²³³ Vad gäller betalning är det ett stort problem för närvarande att köpare tycker att det är obehagligt och osäkert att betala över Internet, vilket innebär att den elektroniska handeln hålls tillbaka. Detta problem motverkas inte av IT-utredningens slutsatser.

En jämförelse med internationella regleringar angående befordringsfel visar inte på en lika tydlig tendens att lägga risken för befordringsfel på mottagaren vid elektronisk kommunikation som vid förklaringsmisstag. I UNCITRAL:s modellag om elektronisk handel regleras befordringsfel i artikel 13 (5). Där stadgas att det är avsändaren av meddelandet som ansvarar för förvanskningar när mottagaren är i god tro. UNIDROIT Principles och PECL reglerar befordringsfel på samma sätt som förklaringsmisstag och det är alltså avsändaren som får stå risken²³⁴.

4.3.3.2 Typ av meddelande

²³¹ Hultmark, 1998 s. 56.

²³² SOU 1996:40, s. 133; Sisula-Tulokas, s. 405-406.

²³³ Lehrberg, Omförhandlingsklausuler, s. 46 not 51.

²³⁴ Artikel 3(5) och 3(6) UNIDROIT Principles och artikel 4:103 och 4:104 PECL.

Det är inte bara frågan om det är huvudregeln i avtalslagen eller undantagsregeln i 32 § 2 st avtalslagen som skall gälla som ställer till problem, även typen av meddelande påverkar riskfördelningen. Man får här ta ställning till om en betalning kan anses vara en viljeförklaring (32 § avtalslagen), ett meddelande (40 § avtalslagen) eller köplagens olika meddelanden (82 § köplagen).

Enligt 40 § avtalslagen skall meddelanden som sänds i motpartens intresse gå på dennes risk, beträffande dröjsmål och meddelande som inte alls kommer fram. Sådana meddelanden är exempelvis meddelanden om för sent anbud, orent anbud eller kontraktsbrott.²³⁵ Om sådana reklamationer inte sänds riskerar avsändaren att bli bunden av avtalet på grund av passivitet eller mista rätten till påföljder. Det har inte ansetts rimligt att risken för fel i överföringen läggs på avsändaren eftersom syftet med meddelandet är att begränsa motpartens förlust.²³⁶ Denna regel innebär att rättsverkningar inträder redan genom att en förklaring avsänds. Det krävs att meddelandet har inlämnats för befordran med post eller telegraf eller annars har avsänts på ändamålsenligt sätt.

Liknande bestämmelser om riskfördelningen vid befodringsfel i olika meddelanden finns i 82 § köplagen.²³⁷ Enligt denna paragraf skall mottagaren stå risken i vissa klart angivna situationer.²³⁸ Till skillnad från avtalslagen bedöms förvanskningar under befordran som avsänts på ändamålsenligt sätt på samma sätt som när meddelanden fördröjs eller inte kommer fram. Av formuleringen framgår e contrario att risken för förvanskning av meddelanden som inte omfattas av paragrafen bärs av avsändaren.²³⁹ Jag anser att det kan ifrågasättas om 82 § köplagen överhuvudtaget kan tillämpas på betalningar när denna fråga mer explicit regleras i 48 § köplagen. Det skulle således kunna motiveras med *lex specialis*.

I 82 § köplagen räknas vissa typer av meddelanden upp. Beträffande sådana fall som ej ingår i uppräknningen har det framhållits i doktrin att det som är typiskt för de i 82 § köplagen uppräknade situationerna är den rättsbevarande funktionen. Detta skulle innebära att paragrafen även kunde tillämpas på andra meddelanden med rättsbevarande funktion men inte på meddelanden med rättsskapande funktion.²⁴⁰ Förarbetena till lagen torde dock tala för en annan lösning. Där konstateras uttryckligen att uppräknningen i paragrafen är uttömmande vilket innebär att övriga

²³⁵ Se 4, 6, 9, 19, 28, och 32 §§ avtalslagen.

²³⁶ Hultmark 1998, s. 56-57.

²³⁷ En liknande reglering finns i artikel 27 CISG.

²³⁸ 23, 24, 29, 32, 35, 39, 47, 52, 53, 59 och 61 § § köplagen.

²³⁹ Janson, s. 55; Sisula-Tulokas, s. 406-407.

²⁴⁰ Exempelvis 28, 40, 58, 60, 76 och 77 § § köplagen. (Sisula-Tulokas, s. 406-407.)

meddelanden enligt köplagen sänds på avsändarens risk.²⁴¹ För dessa fall torde alltså de allmänna principerna i avtalslagen tillämpas²⁴².

Det nämns inget om att meddelande skall ha inlämnats för befordran med post eller telegraf i 82 § köplagen utan här stadgas endas att meddelandet skall ha avsänts på ändamålsenligt sätt. IT-utredningen anser att regleringen i avtalslagen uppenbarligen bör försås på samma sätt, d.v.s. att ett meddelande skall ha avsänts på ett sätt som är ändamålsenligt med hänsyn till den föreliggande situationen. Vad gäller elektronisk kommunikation menar IT-utredningen att tekniska resonemang aktualiseras. Om parterna har använt en viss typ av elektronisk kommunikation för att kommunicera anbud och accept är det enligt utredningen ändamålsenligt att sända ett meddelande enligt 40 § avtalslagen eller 82 § köplagen på detta sätt. Mads Bryde Andersen ställer sig dock mer tveksam till detta. Han menar att det är stora skillnader i driftsäkerheten och pålitligheten i olika elektroniska kommunikationssätt och att det därför inte är möjligt att generellt fastslå att t.ex. e-post är ändamålsenligt.²⁴³ Beträffande frågan när ett elektroniskt meddelande kan anses ha avsänts menar utredningen att så är fallet när avsändaren har gett sitt meddelandesystem de instruktioner som behövs för att sända meddelandet och får kvittens på att instruktionerna är accepterade.²⁴⁴

IT-utredningen förespråkar en omformulering av 40 § avtalslagen i syfte att göra den mer lik 82 § köplagen. Den menar att ett tillägg bör göras till 40 § avtalslagen så att mottagaren även står risken för förvanskning av sådana meddelanden. En förvanskning som uppkommer under överföringen av en handling som avsänts på ändamålsenligt sätt bör alltså bedömas på samma sätt som när meddelandet fördröjs eller inte kommer fram. Om 40 § avtalslagen utformas på detta sätt kommer det att framgå e contrario att avsändaren bär risken för förvanskning av meddelanden som inte omfattas av paragrafen.²⁴⁵

Christina Ramberg ställer sig dock kritisk till IT-utredningens förslag. Hon menar att det lagtekniskt sett innebär att man via ett e contrarioslut i 40 § avtalslagen skall göra ytterligare ett motsatsslut i 32 § 1 st avtalslagen. En mer lättillgänglig reglering hade enligt henne varit att föredra.²⁴⁶ Även Lehrberg instämmer i kritiken. Han poängterar att 40 § avtalslagen endast är tillämplig på sådana meddelanden som skall lämnas enligt några av de bestämmelser som enligt utredningens synsätt knappast någonsin kan tillämpas vid automatisk elektronisk kommunikation.²⁴⁷ Resultatet av IT-

²⁴¹ Prop 1988/89:76, s. 218.

²⁴² Sisula-Tulokas, s. 406-407.

²⁴³ Andersen, <<http://www.it-retten.dk/bog/19/>>, Hämtat 2002-09-29; se även Stoltze, s. 173-174.

²⁴⁴ SOU 1996:40, s. 123-124.

²⁴⁵ SOU 1996:40, s. 134

²⁴⁶ Hultmark 1998, s. 57.

²⁴⁷ 4, 6, 19, 28 och 32 §§, där t.ex. 4 och 6 §§ innehåller rekvisitet god tro.

utredningens förslag blir i praktiken en regel som vid automatisk elektronisk kommunikation nästan undantagslöst lägger risken för att meddelande kommit fram i förvanskad skick på avsändaren. Lehrberg anser att en mer nyanserad ansvarsfördelning hade varit att föredra, exempelvis kunde en regel om ersättning till det negativa kontraktsintresset införas. Möjligen skulle olägenheterna för avsändaren i mer uppenbara fall kunna avhjälpas med hjälp av 36 § avtalslagen. Visserligen är ogiltighetsreglerna i avtalslagen kumulativt tillämpliga men eftersom förvanskning är en specialfråga som lagstiftaren har klargjort skall lösas på så sätt att avsändaren blir bunden av det förvanskade meddelandet är det, enligt Lehrberg, tveksamt om den allmänt hållna 36 § avtalslagen kan rubba på denna ansvarsfördelning.²⁴⁸

4.3.4 Dröjsmål

De paragrafer som huvudsakligen behandlar dröjsmål är 2 och 3 § § avtalslagen. De lyder som följer:

” Har anbudsgivaren bestämt viss tid för svar, skall han anses hava föreskrivit, att svaret skall inom den tid komma honom till handa.

Är i brev eller telegram, vari anbud göres, viss tidsrymd utsatt för svaret, skall denna räknas från den dag då brevet är dagtecknat eller den tid på dagen telegrammet är inlämnat för befordran.”²⁴⁹

” Göres anbud i brev eller telegram utan att tid för svar däri utsättes, måste antagande svar komma anbudsgivaren till handa inom den tid, som vid anbudets avgivande skäligen kunde av honom beräknas åtgå. Vid beräkningen av nämnda tid äge anbudsgivaren, där ej annat föränledes av omständigheterna, förutsätta, att antagande anbud framkommer i rätt tid samt att svaret avsändes utan uppskov efter det anbudstagaren åtnjutit skäligen betänketid och icke varder under vägen försenat; är anbudet gjort i telegram, äge anbudsgivaren tillika förutsätta att svaret befordras på enahanda sätt eller annorledes kommer honom lika tidigt till handa.

Anbud, som göres muntligen utan att anstånd med svaret medgives, måste omedelbart antagas.”²⁵⁰

För att kunna avgöra om dröjsmål inträffat måste det först tas ställning till hur lång fristen för accepten är. En acceptfrist kan antingen framgå av avtalet (avtalad acceptfrist) eller av omständigheterna (legal acceptfrist), vilket kan utläsas av 2 och 3 § § avtalslagen. Den legala acceptfristens längd bestäms av hur lång tid det tar att sända meddelandena och det medges även viss betänketid vid kommunikation som inte är muntlig. Hur lång betänketiden är varierar med hänsyn till avtalstyp, parternas ställning och övriga omständigheter²⁵¹. Vid elektronisk kommunikation reduceras

²⁴⁸ Lehrberg, Omförhandlingsklausuler, s. 46-47 not 51.

²⁴⁹ 2 § avtalslagen.

²⁵⁰ 3 § avtalslagen.

²⁵¹ Jfr. artikel 2:206 PECL, där accept skall ske inom skäligen tid, och artikel 2.7. UNIDROIT Principles, där acceptfristen beräknas den tid som är skäligen med hänsyn till omständigheterna inklusive snabbheten av det kommunikationsmedel som används. Dessa är alltså snarlika avtalslagen.

betänketiden i praktiken eftersom överföringstiden inte kan utnyttjas som betänketid på samma sätt som vid t.ex. traditionell postgång.²⁵² I detta sammanhang är det även av betydelse huruvida elektronisk kommunikation bör ses som muntlig eller skriftlig, såtillvida att ett muntligt anbud skall antas omedelbart²⁵³. Detta får avgöras i det enskilda fallet beträffande elektronisk kommunikation. Det avgörande är om kommunikationen sker i realtid eller inte. Tidsaspekten är alltså central.²⁵⁴

Kan då reglerna om acceptfrister tillämpas på betalningar? För det första anser jag att en betalning kan liknas vid en form av accept snarare än ett anbud. Visserligen kan det ibland vara oklart om erbjudande i webbutiker med beställningsfunktion utgör ett bindande anbud eller endast ett utbud, d.v.s. uppfordran att avge anbud. Om det är fråga om ett utbud är det köparen som avger anbudet och accepten görs av säljaren. Mycket talar dock för att skyddsbehoven för säljaren inte på samma sätt gör sig gällande på Internet som i en fysisk miljö. Det är exempelvis lättare att ta bort erbjudandet när varorna är slutsålda på Internet än i en pappersannons.²⁵⁵ Jag kommer att utgå ifrån att erbjudanden i webbutiker generellt är att anse som anbud även om det bör observeras att det är omständigheterna i det enskilda fallet som avgör i slutändan. Vid köp på Internet sker ofta accept och betalning på samma gång, t.ex. vid betalning med kontokort. Det vore enligt min mening en rimlig lösning att fristerna i sådana fall beräknades på samma sätt. En betalningsfunktion på en hemsida skulle i sådana fall vara ett anbud, d.v.s. erbjudande om betalning, och när köparen skickar iväg betalningen skulle accepten ske. I de fall då säljaren medger 30 dagars kredit uppkommer inga problem med när accepten skall ske eftersom parterna har avtalat om en acceptfrist. Ett annat synsätt är att betrakta betalning som en accept såtillvida att det utgör fullgörandet av köparens förpliktelse medan anbudet i sådana fall skulle vara fullgörandet av säljarens förpliktelse, d.v.s. leverans av varan eller tjänsten. Kanske kan båda parternas fullgörande av köpeavtalet ses som en accept. Dessa argument kan emellertid verka något konstlade och det är troligen bättre att tillämpa skuldebrevslagen i fråga om dröjsmål vid betalning över Internet. Jag kommer emellertid att nedan diskutera avtalslagens regler om dröjsmål.

Det är tillräckligt att accepten kommit anbudsgivaren till handa inom acceptfristen för att ett avtal skall komma till stånd, anbudsgivaren behöver alltså inte tagit del av den²⁵⁶. Syftet med denna regel är att anbudsgivaren inte skall kunna komma ifrån anbudet genom att medvetet inte ta del av accepten. Accepten anses ha kommit fram när den befinner sig inom mottagarens kontrollsfär och på en plats som det kan förväntas att

²⁵² Hultmark 1998, s. 46-48.

²⁵³ 3 § avtalslagen.

²⁵⁴ SOU 1996:40, s. 128-129.

²⁵⁵ Andersen och Torvund, s. 68-70; Lindberg och Westman, s. 71.

²⁵⁶ 2 och 3 §§ avtalslagen. Detta överensstämmer med betalning till bankkonto där det avgörande är att betalningen krediterats den betalningsberättigades konto, se NJA 1988 s. 312.

mottagaren kommer att ta del av innehållet.²⁵⁷ Vad gäller accept som görs till en hemsida är det lite mer problematiskt eftersom kommunikationen inte har samma väletablerade standard som kommunikation via e-post. Den rättsliga utgångspunkten är dock klar. En accept som görs via en särskild e-post funktion på hemsidan eller direkt mot webbservern anses mottagen först när hemsidans innehavare är i stånd att läsa accepten.²⁵⁸

För att undvika tveksamheter om när en accept anses ha kommit fram föreskriver artikel 11(1) i e-handelsdirektivet att medlemsstaterna skall se till att tjänsteleverantören bekräftar mottagandet av ordern utan onödigt dröjsmål och att beställningen och mottagningsbekräftelsen anses vara mottagen när de parter till vilka de är ställda har tillgång till dem. Bestämmelsen kan dock förhandlas bort i kommersiella avtal. Vidare gäller inte kravet om mottagningsbekräftelse för avtal som ingåtts enbart genom utväxling av e-post eller motsvarande personliga meddelanden.

Vad gäller andra internationella regleringar behandlar UNIDROIT Principles dröjsmål i artikel 2.9. I punkt 2 stadgas att en accept som kommit fram för sent men som är avsänt på sådant sätt att den skulle ha kommit fram i rätt tid om överföringen hade fungerat normalt ändå fungerar som en accept om inte mottagaren utan dröjsmål informerar avsändaren att denne anser att accepten inte gäller. Den nämns emellertid inget särskilt om elektronisk kommunikation. Artikel 21 CISG och artikel 2:207 PECL reglerar dröjsmål på samma sätt som UNIDROIT Principles.

Har accepten kommit mottagaren till handa för sent skall den enligt 4 § avtalslagen gälla som ett nytt anbud. I andra stycket finns dock ett aktivitetskrav på mottagaren. Om avsändaren utgår från att accepten kommit fram i rätt tid och mottagaren måste ha insett detta skall denne meddela avsändaren att accepten kom fram för sent. Här uppkommer dock åter problemet med huruvida en dator kan sägas vara i god tro eller ej. Det kan även ifrågasättas om denna paragraf överhuvudtaget kan tillämpas på betalningar. En försenad betalning torde väl inte kunna anses som ett nytt anbud.

Regeln om att meddelandet skall ha kommit mottagaren till handa innebär att avsändaren av accepten står risken för dröjsmål i överföringen. En accept som blir försenad och inte kommer fram inom acceptfristen är alltså inte effektiv trots att fördröjningen inte beror på den som avger accepten. De skäl som ligger bakom att anbudsgivaren skyddas i denna situation är att denne är ensidigt bunden av anbudet och inte heller kan veta att accepten har sänts. Den part som sänder accepten kan däremot på olika sätt kontrollera att accepten kommit fram inom acceptfristen och därför är det lämpligast att lägga risken för dröjsmål på avsändaren.²⁵⁹

²⁵⁷ Hultmark 1998, s. 49; SOU 1996:40, s. 125-129.

²⁵⁸ Andersen, <<http://www.it-retten.dk/bog/19/>>, Hämtat 2002-09-29.

²⁵⁹ Hultmark 1998, s. 48; Karstoft 1994, s. 111, 114.

Frågan är om dessa skäl även gör sig gällande vid betalningar. Troligtvis kan den betalningsberättigade inte sägas vara ensidigt bunden av anbudet, d.v.s. erbjudandet om betalning, på samma sätt som vid slutande av avtal. Enligt synsättet att en betalningsfunktion på en hemsida fungerar som ett anbud är det tveksamt om resonemang om haltande bundenhet leder till samma resultat. Betalning sker ju till förmål för säljaren vilket borde innebära att denne inte är lika skyddsvärd som vid slutande av avtal. Enligt det andra synsättet sker betalning efter det att köpeavtalet sluts och utgör uppfyllandet av köparens förpliktelse enligt avtalet. Säljarens förpliktelse att leverera varan eller tjänsten är inte mer bindande än köparens penningförpliktelse. Här är det snarare så att ingen av parterna vill prestera sin förpliktelse innan den andra, i vart fall inte utan säkerhet. Parterna strävar istället efter ett ömsesidigt utbyte av förpliktelserna enligt avtalet. Jag menar således att resonemang om att säljaren är ensidigt bunden av anbudet inte är ändamålsenliga vid betalningar, oavsett vilket synsätt som används. Vad gäller de andra motiven, att säljaren inte vet att betalning skett och att köparen har större möjligheter att kontrollera att betalningen kommit fram, torde de kunna göras gällande vid betalningar. Jag anser dock att dessa motiv är mindre viktiga än det förra och att reglerna om dröjsmål inte är tillämpliga på betalningar. Ytterligare ett argument för detta är att det överhuvudtaget är tveksamt om reglerna om accept kan tillämpas på betalningar.

Om nu avtalslagens regler om dröjsmål kan tillämpas på betalningar över Internet leder de till ett annat resultat än befodringsregeln. Den finska professorn Lena Sisula-Tulokas menar att det kan vara ändamålsenligt att utvidga förvanskningbegreppet till att även omfatta temporära eller definitiva dröjsmål. Detta förslag ligger i linje med 82 § köplagen som reglerar försening, förvanskning och att meddelandet inte kommer fram på samma sätt.²⁶⁰ Det kan nämligen vara slumpen som avgör om ett fel i överföringen kommer att resultera i en förvanskning eller dröjsmål, vilket innebär att det vore orimligt att dessa regleras av olika bestämmelser som leder till skilda resultat.

4.3.5 Undantag från huvudreglerna i avtalslagen

Avtalslagen, i vart fall 1:a kapitlet, är dispositiv vilket innebär att det är möjligt att avtala bort vissa regler genom avtal, handelsbruk eller sedvänja²⁶¹. I och med att den elektroniska handeln fortfarande är inne i ett expansivt skede finns det vissa svårigheter med att fastställa något handelsbruk eller sedvänja. Det torde således ännu inte ha etablerats ett sådant handelsbruk som leder till att avtalslagens regler sätts ur spel²⁶².

²⁶⁰ Sisula-Tulokas, s. 406.

²⁶¹ 1 § 2 st avtalslagen.

²⁶² Lindberg och Westman, s. 69.

Ett sätt att undvika problem vid riskfördelningen vid eventuella förklaringsmisstag, befordringsfel och dröjsmål är om parterna är förutseende nog att avtala om detta. Köplagens bestämmelser är dispositiva, men det har ofta framhållits att avtalslagens 3:e kapitel som behandlar ogiltighetsgrunder är indispositivt. Detta är utan tvivel fallet med de klassiska ogiltighetsgrunderna men angående befordringsregeln torde mer nyanserade bedömningar krävas som kan leda till acceptering av en avtalsreglering.²⁶³ Detsamma torde gälla förklaringsmisstag och dröjsmål.

För att avtal skall kunna slutas torde det krävas att parterna är på förhand identifierade. Detta är fallet vid EDI däremot blir det svårare beträffande handel i öppna system som exempelvis allmänt tillgängliga webbplatser på Internet. Vad gäller betalning torde det vara mindre vanligt att säljare och köpare ingår avtal som reglerar riskfördelningen vid handel över Internet. Istället är det betalningsförmedlaren som ingått avtal med respektive part. Som exempel kan nämnas betalning via kortkort där kortutgivaren ingått avtal med såväl kortinnehavaren som säljaren. Det skulle dock kunna tänkas att ett standardavtal där dessa frågor regleras inkorporeras i det enskilda köpeavtalet. Som huvudregel måste standardavtalet då bringas till motpartens kännedom före avtalsslutet²⁶⁴.

Vid handel på elektroniska marknadsplatser minskar däremot anonymiteten och det är möjligt för köpare och säljare att genom medlemskap binda sig till bestämmelser om bl.a. hur förklaringsmisstag, förvanskning och dröjsmål skall regleras. Ibland händer det t.o.m. att en marknadsplats som blivit tillräckligt stor har ekonomiskt underlag för att skapa egna effektiva tvistlösningsfunktioner, s.k. on-line virtual forum.²⁶⁵

Slutligen är det möjligt att avvikelser från huvudreglerna i avtalslagen görs i lag, men som redan konstaterats existerar det ännu inte någon speciallag om betalningar över Internet.

²⁶³ Sisula-Tulokas, s. 408; Grönfors 1995, s. 182.

²⁶⁴ Lindberg och Westman, s. 380-381.

²⁶⁵ Hultmark 1998, s. 14, 20.

5 Betalningsförmedlarens ansvar

5.1 Inledning

Som tidigare nämnts är det inte alltid som den som står risken för förklaringsmisstag, befordringsfel och dröjsmål gentemot avtalsparten som även kommer att bära det slutliga ansvaret. I detta kapitel kommer det således att analyseras huruvida betalningsförmedlaren kan göras ansvarig för förklaringsmisstag, befordringsfel och dröjsmål som uppstår vid betalning över Internet.

Någon specifik svensk lagstiftning som rör betalningsförmedlarens ansvar finns inte för närvarande eftersom betaltjänstutredningens slutbetänkande, SOU 1995:69, ännu inte lett till lagstiftning²⁶⁶. Däremot finns det några direktiv och rekommendationer från EG som i viss mån behandlar betalningsförmedlarens ansvar. Att Sverige inte själva har reglerat detta kan ha sin förklaring i att betalsystemen ändå fungerat och tillhandahållits av institutioner som stått under offentlig insyn. Vidare har man klarat sig ganska bra genom att använda allmänna civilrättsliga regler. På senare år har dock problemen med att besvara de centrala frågor som uppstår i och med den ökade datoriseringen av betalsystemen uppmärksammats.²⁶⁷

Det kan konstateras att en betalningsförmedling är en immateriell tjänst. Det finns många olika typer av immateriella tjänster och de kan definieras som uppdrag som inte är knutna till fysiska föremål²⁶⁸. Immateriella tjänster kan i sin tur delas in i personliga uppdrag och företagsuppdrag. I 18 kap handelsbalken finns det regler om sysslomän, men de tar sikte på personliga uppdrag och betalningsförmedling är istället typiska företagsuppdrag. Hellner menar att en analog tillämpning på företagsuppdrag bör ske med ytterst stor försiktighet.²⁶⁹ Betaltjänstutredningen anser att ansvaret för betalningsförmedlaren kan jämföras med övriga tjänsteuppdrag och att därmed paralleller till den köprättsliga lagstiftningen kan göras. Det finns heller inte någon större mängd rättspraxis på området. Om den betalningsskyldige vill vända sig mot den mellanhand denne anlitar blir således innehållet i anslutnings- eller kontoavtalet av stor betydelse.²⁷⁰ Här kommer emellertid ingen större kartläggning av olika typer av anslutningsavtal att göras. Istället kommer jag att diskutera vilka olika

²⁶⁶ Slutbetänkandet är fortfarande ett öppet ärende hos Finansdepartementet, enligt Carina Lindfelt chef för bankenheten på Finansdepartementet, 2002-11-18.

²⁶⁷ Ds 1993:56, s. 11; Winberg, s. 65.

²⁶⁸ Hellner 1996, s. 200.

²⁶⁹ Hellner 1996, s.201-202, 225.

²⁷⁰ Arenesdotter, s. 68-69; 211-213.

ansvarsregler som kan vara möjliga samt behandla betaltjänstutredningens förslag till lag på området.

Betalningsförmedlare, t.ex. en bank, kan i förhållande till sina kontohavare inta olika roller i samband med betalning. Vid en betalning från den betalningsskyldige till den betalningsberättigade fungerar banken som förmedlare, exempelvis vid betalning över bank- eller postgirokonto. När kontohavaren tar ut pengar ur en bankomat är banken gäldenär och när ett kontokort används vid köp är banken gäldenär i förhållanden till säljaren och borgenär i förhållande till kontohavaren.²⁷¹ Nedan följer en diskussion om betalningsförmedlarens rättsliga ställning.

5.2 Olika typer av uppdrag

Det är problematiskt att betrakta betalningsförmedling som en viss typ av uppdrag eftersom såväl partsförhållandet som förpliktelsens innehåll varierar mellan olika betaltjänster. En huvudindelning kan emellertid göras mellan kredit- och debetöverföringar.²⁷²

Uppdragsförhållandet är tydligast vid kreditöverföring som kännetecknas av att den betalningsskyldige ger sin bank i uppdrag att föra över betalningsmedel. Den betalningsskyldige blir därmed uppdragsgivare i förhållande till förmedlaren. Betalningsuppdraget går ut på att betalningsmedlen skall ställas till den betalningsberättigades förfogande och uppdragsbanken förpliktigar sig i förhållande till detta resultat. Därmed kan uppdraget sägas utgöra en resultatförpliktelse såtillvida att det vid bedömning om uppdraget har fullgjorts är avgörande om resultatet har uppnåtts eller inte.²⁷³

Vid debetöverföring är däremot såväl partsförhållandet som uppdragets innehåll mindre tydligt. I förhållande till förmedlaren är det här istället den betalningsberättigade som är uppdragsgivare och uppdraget går ut på att hämta betalningsmedel från den betalningsskyldige. Betalningsmedlen finns inte till uppdragsbankens förfogande när uppdraget accepteras och varken banken eller den betalningsberättigade har således kontroll på alla de förutsättningar som krävs för uppdragets utförande. När det skall undersökas om uppdragsbanken har uppfyllt sina förpliktelser kan man således inte endast se till resultatet. Istället bör det även undersökas huruvida banken gjort vad som rimligen kan krävas för att genomföra uppdraget. Det rör sig sålunda om någon slags omsorgsförpliktelse.²⁷⁴

Den betalningsberättigades bank har flera olika roller och det har varit vanligt att betrakta den som en fullmäktig för antingen den

²⁷¹ Lehrberg, Moderna betalningsmetoder, s. 18.

²⁷² Torvund 1993, s. 254.

²⁷³ Torvund 1993, s. 254, 256-258.

²⁷⁴ Torvund 1993, s. 255, 258-260.

betalningsskyldige eller den betalningsberättigade. Å ena sidan erhåller den mottagande banken ett uppdrag av den betalningsskyldige då den mottar en betalningsorder från denne och förpliktar sig att utföra uppdraget i enlighet med betalningsorden. Å andra sidan kan den mottagande banken uppträda som den betalningsberättigades representant och mottaga betalning på dennes vägnar. I detta perspektiv kan banken ses som en fullmäktig för den betalningsberättigade.²⁷⁵ HD menar i NJA 1988 s. 312 att om den betalningsberättigade har anvisat den betalningsskyldige att betala till ett visst konto torde banken kunna anses som ombud för den betalningsberättigade. Enligt utredaren i DS 1993:56 är det en tämligen konstgjord tolkning, att betrakta banken som ombud för antingen den betalningsskyldige eller den betalningsberättigade, i det fall att betalningen sker från ett konto till ett annat i samma bank. Utredaren konstaterar emellertid att rättsläget är oklart.²⁷⁶

Även Torvund menar att utgångspunkten att banken uppträder som fullmäktige till någon av parterna kan ifrågasättas. Likaså Arnesdotter instämmer, i vart fall beträffande girering²⁷⁷. När banken ingår ett avtal med den betalningsskyldige genom att acceptera en betalningsorder till förmån för den betalningsberättigade uppstår ett tredjemansavtal. I dessa fall etableras, enligt Torvund, den betalningsberättigades fordring på banken genom avtalet och inte genom att banken mottar något på den betalningsberättigades vägnar. Om banken skulle uppträda som fullmäktig för den betalningsberättigade skulle den inte bli förpliktad utöver det som mottagits på den betalningsberättigades vägnar. Möjligtvis kan fullmaktsperspektivet komma in när banken faktiskt mottar betalning till den betalningsberättigade, men även här uppstår problem. Om banken mottar en betalning som fullmäktige skulle betalningsmedlen tillhöra den betalningsberättigade och inte banken. Detta skulle innebära att banken inte får sammanblanda dessa medel med bankens egna, vilket sker i praktiken. Torvund menar istället att den betalningsberättigade ingår avtal med sin bank, med innehållet att andra kan ingå avtal med banken, vilket etablerar fordringar till förmån för den betalningsberättigade. När banken blir ansvarig gentemot den betalningsberättigade sker det på grund av avtalet med den betalningsskyldige.²⁷⁸

5.3 Olika ansvarsregler

Ansvaret för ett företag som åtar sig att förmedla en betalning mellan två personer borde, enligt betaltjänstutredningen, i princip kunna jämföras med det ansvar som åvilar den som åtar sig en tjänst av annat slag. Därmed bör de regler som ligger bakom den köprättsliga lagstiftningen och

²⁷⁵ Torvund 1993, s. 162.

²⁷⁶ DS 1993:56, s. 87.

²⁷⁷ Arnesdotter, s. 210.

²⁷⁸ Torvund 1993, s. 162-164.

konsumenttjänstlagen kunna tjäna som utgångspunkt för regler även inom betaltjänstområdet.²⁷⁹

Skadeståndslagen utgör den centrala lagen inom skadeståndsrätten. Lagen är i första hand tillämplig på utomobligatoriska skadeståndssituationer men den innehåller även utfyllande regler för redan ingångna avtal.²⁸⁰ I avtalsförhållanden inträder det dock relativt ofta modifikationer och undantag till lagens regler²⁸¹. I lagen regleras vilka skador som kan ersättas och det skiljs på ekonomiska och ideella skador. Vad gäller ansvar för ren förmögenhetsskada skall den som huvudregel endast ersättas vid brottslig handling, men detta synsätt har i lagstiftning och praxis under de senaste åren mjukats upp något²⁸². För att ersättningsskyldighet skall inträda krävs att subjektiva rekvisit uppfylls. Detta innebär att den skadeståndsskyldige måste ha handlat oaktsamt eller i vissa fall haft uppsåt till den skadeståndsgrundande handlingen. Vidare krävs att den skadeståndsgrundande handlingen orsakat skadan, det skall med andra ord föreligga adekvat kausalitet.²⁸³ Vad gäller skadeståndets storlek görs det en skillnad mellan ersättning till det negativa respektive positiva kontraktsintresset. Med negativt kontraktsintresse menas att den skadelidande parten skall försättas i samma ekonomiska läge som om kontraktet överhuvudtaget inte hade ingåtts. Positivt kontraktsintresse innebär däremot att den skadelidande parten skall försättas i samma ekonomiska läge som om kontraktet fullgjorts.

I köplagens skadeståndsregler skiljs det på ersättning för direkta och indirekta skador. Som direkta förluster räknas alla förluster som har ett tillräckligt starkt orsakssamband med avtalsbrotten. Indirekta förluster är däremot sådana förluster där orsakssambandet är svagare, exempelvis utebliven vinst och uteblivna avtal. Säljaren har olika typer av ansvar för köparens direkta och indirekta förluster. Direkta förluster omfattas nämligen av köplagens kontrollansvar vilket innebär att säljaren kan undgå ansvar endast om felet eller dröjsmålet beror på hinder utanför säljarens kontroll som denne inte kunde ha förväntats räkna med vid köpet eller inte skäligen kunde ha undvikit. Säljaren ansvarar för indirekta skador endast om denne har varit försumlig.²⁸⁴ Här är det alltså istället fråga om ett culpaansvar vilket innebär att köparen måste visa att säljaren har åsidosatt någon aktsamhetsnorm.²⁸⁵

I konsumentköplagen görs däremot ingen skillnad mellan direkta och indirekta skador och vid avtalsbrott från säljarens sida har konsumenten rätt till ersättning för samtliga skador. Kontrollansvaret omfattar alltså inte bara

²⁷⁹ SOU 1995:69, s. 283; se även Ds 1993:56, s. 10.

²⁸⁰ Hellner 1997, s. 15.

²⁸¹ Hellner och Johansson, s. 25.

²⁸² Hellner och Johansson, s. 88-89.

²⁸³ Hellner och Johansson, s. 123, 195, 203.

²⁸⁴ 27 och 40 § § köplagen, se även 79 art. CISG.

²⁸⁵ Lindberg och Westman, s. 377-378; Håstad, s. 196, 202-208.

direkta förluster.²⁸⁶ Reglerna i konsumenttjänstlagen om skadeståndets omfattning liknar de som finns i konsumentköplagen.²⁸⁷

I en EG-rekommendation från 1988²⁸⁸ regleras vad som bör gälla vid transaktioner som inte blivit utförda eller blivit utförda på ett felaktigt sätt. Rekommendationen avser endast ett ansvar för det aktuella transaktionsbeloppet. Vid obehöriga transaktioner omfattar ansvaret det belopp som krävs för att återställa kontot i sitt ursprungliga skick. Beträffande övriga ersättningsfrågor hänvisas endast till att dessa skall regleras i enlighet med den lag som gäller för parternas avtal. EU-kommissionen utfärdade 1997 ytterligare en rekommendation²⁸⁹ som är en uppdatering av 1988 års rekommendation. Där föreskrivs, i artikel 8, att betalningsförmedlaren är objektivt ansvarig för en transaktion som inte har utförts eller är bristfälligt utförd och är skyldig att utge kapitalbeloppet jämte ränta samt det belopp som är nödvändigt för att sätta innehavaren i samma situation som tidigare. Detta gäller även om transaktionen inleds genom en utrustning över vilken betalningsförmedlaren inte har direkt eller fullständig kontroll. Vidare stadgas att ytterligare finansiella konsekvenser och storleken av en eventuellt skadeståndersättning regleras enligt den lag som är tillämplig på avtalet mellan parterna.

En ytterligare EG-reglering på området är direktivet om gränsöverskridande pengaöverföringar²⁹⁰. I artikel 6 tas dröjsmål upp. Där stadgas att om parterna inte har avtalat om inom vilken tid en transaktion skall genomföras skall detta som huvudregel ske inom 5 arbetsdagar från det att banken accepterade orden. Skulle dröjsmål föreligga är den betalningsskyldige berättigad till kompensation motsvarande räntan avseende de dagar betalningen varit försenad. Artikel 8 reglerar det fall att en transaktion inte genomförs. Betalningsförmedlaren blir i sådana fall skyldig att betala tillbaka beloppet inklusive ränta och avgifter inom 14 dagar från det att anmälan gjorts. Betalningsförmedlaren är alltså som huvudregel ersättningsansvarig men av artikel 9 framgår att betalningsförmedlaren är fri från ansvar i händelse av force majeure. Vad beträffar fel som uppstår i överföring via Internet är det inte omöjligt att sådana fel kan anses som force majeure, vilket skulle innebära att betalningsförmedlaren inte kan göras ansvarig. Slutligen bör det uppmärksammas att direktivet endast kan tillämpas vid pengaöverföringar som sker mellan medlemsstater inom EU.

UNCITRAL:s modellag om internationella betalningar ger den betalningsskyldige rätt till återbetalning av kapitalbeloppet jämte

²⁸⁶ 32 § konsumentköplagen; Håstad 1998, s. 241-242.

²⁸⁷ 31 och 32 § § konsumenttjänstlagen; SOU 1995:69, s. 288-289.

²⁸⁸ Commission Recommendation 88/590/EEC of 17 November 1988 concerning payment systems, and in particular the relationship between the cardholder and the card issuer.

²⁸⁹ Commission Recommendation 97/489/EC of July 30 1997 concerning transactions by electronic payment instruments and in particular the relationship between issuer and holder.

²⁹⁰ European Parliament and Council Directive 97/5/EC of January 27 1997 on cross-border credit transfers directive.

ränteförlust när betalningsförmedlingen inte fullbordas. Vid dröjsmål är den betalningsberättigade, eller den betalningsskyldige om denne ersatt den betalningsberättigade för förlusten, berättigad till räntekompensation. Utöver detta är betalningsförmedlaren endast betalningsskyldig vid uppsåt eller vårdlöshet. Vad gäller förklaringsmisstag och befordringsfel stadgas i artikel 8(5) och artikel 10(3-4) att den mottagande banken skall meddela uppdragsgivaren om det upptäcks att det finns en inkonsekvens beträffande belopp eller vem som är mottagare. Reglerna har emellertid inga bestämmelser om vilken beloppsangivelse som skall ges prioritet i de fall där beloppet har angivits på flera sätt²⁹¹. Beträffande dröjsmål stadgas i art 11(1) att en betalningsorder i princip skall utföras samma dag och senast dagen efter den är mottagen om inte ett senare datum är specificeras på betalningsorden.

De standardavtal som finns på området innebär ofta att den betalningsskyldige inte kan få ersättning om betalningsförmedlaren varit normalt aktsam. Betalningsförmedlaren brukar dessutom ofta friskriva sig från ansvar för indirekta skador och andra direkta skador än kapitalbelopp och utebliven ränta på belopp som inte förmedlats rätt.²⁹² Det är vanligt förekommande att banker friskriver sig från ansvar vid t.ex. uteblivna betalningar p.g.a. störningar i bankens datasystem eller allmänna telekommunikationer²⁹³. Som exempel kan tas SkandiaBankens avtal om kontokort där banken friskriver sig från ansvar för skada som uppstår p.g.a. fel i det allmänna telefonnätet eller annan teknisk utrustning som inte tillhör banken. Vidare är banken bl.a. inte ansvarig för bankkontor som stängs, uttagsautomater som inte fungerar och force majeure. Om en betalning blivit uppskjuten p.g.a. orsaker som nämnts ovan skall banken betala ränta. Skador som uppkommer i andra fall ersätts inte om banken varit normalt aktsam och banken ansvarar aldrig för indirekt skada. Liknande villkor finns beträffande SkandiaBankens konton.²⁹⁴

5.4 Betaltjänstutredningens förslag

Betaltjänstutredningen har lagt fram ett lagförslag angående betaltjänster och där behandlas bl.a. betalningsförmedlaren ansvar. Lagförslaget innebär att betalningsförmedlaren inför den betalningsskyldige skall svara för att betaltjänsten utförs på rätt sätt och i rätt tid. Det införs ett kontrollansvar för direkta skador vilket medför att betalningsförmedlaren blir ansvarig om felet berodde på omständigheter som denne rådde över. Betalningsförmedlaren

²⁹¹ Torvund 1993, s. 313.

²⁹² SOU 1995:69, s. 291.

²⁹³ Ulf Ryrstedt, Konsumenternas Bank- och Finansbyrå, 2002-12-11.

²⁹⁴ SkandiaBankens internationella bankkort/uttagskort, Allmänna villkor 2001-10-01, <<https://www.skandiabanken.se/skbsecure/DPDF/getPDF.asp?resource=bank/villkor%5Fkort%2Epdf>>, Hämtat 2003-01-26 och Allt i Ett-konto, Allmänna villkor 2001-10-01, <<http://www.skandiabanken.se/pdf/aiekonto.pdf>>, Hämtat 2003-01-16.

skall också ansvara för indirekta skador om felet berodde på vårdslöshet eller uppsåt.²⁹⁵

Närmare bestämt regleras ansvaret för felaktig eller utebliven transaktion i lagförslagets 2 kap 9-11 § §. I 9 § stadgas att betalningsförmedlaren är ansvarig för skada som uppstått på grund av att en transaktion bokförts med fel belopp eller på fel konto. Detsamma gäller om betaltjänsten inte kunnat användas om detta inte berodde på ett allmänt driftsstopp eller ett liknande tekniskt fel och betalningsförmedlaren friskrivit sig från ansvar beträffande ett sådant fel. I författningskommentaren sägs att paragrafen inte omfattar det fall att en viss terminal eller ett helt kommunikationsnät är stängt. I sådana fall är det fråga om tekniskt fel i systemen och det kan inte behandlas på samma sätt som en felaktig uppgift om ett enskilt kontoförhållande. Andra stycket avser ansvaret för att en betaltjänst utförs inom avtalad tid. Betalningsförmedlaren är således ansvarig för skada som tillfogats den betalningsskyldige genom att det belopp som betalningsförmedlingen avsett inte är tillgänglig för den betalningsberättigade inom den tid som den betalningsskyldige hade anledning att räkna med.²⁹⁶

I 10 § regleras kontrollansvaret. Där stadgas att ansvaret enligt 9 § omfattar utebliven ränta och andra direkta skador om felet eller förseningen låg inom betalningsförmedlarens kontroll. Här avses enligt betaltjänstutredningen i princip det köprättsliga kontrollansvarsbegreppet. Av andra stycket framgår att ansvaret även omfattar den som betalningsförmedlaren anlitat för att helt eller delvis utföra betaltjänsten, t.ex. clearingorganisationer, kommunikationsföretag och mottagande banker. Ansvaret får sedan på ett lämpligt sätt fördelas mellan de företag som deltar i systemet för betaltjänster genom avtal dem emellan. I tredje stycket stadgas vidare att den betalningsskyldige alltid har rätt till ersättning för både direkta och indirekta skador om felet eller dröjsmålet berodde på försummelse av betalningsförmedlaren eller någon de anlitat. Detsamma gäller om förseningen utgjorde en avvikelse från vad som tidigare utfästs.²⁹⁷

Slutligen finns det en jämkningsregel i 11 § om den betalningsskyldige genom sin egen vårdslöshet medverkat till skadan eller inte gjort vad som skäligen kan begäras för att begränsa skadan. Av författningskommentaren framgår att en situation där den betalningsskyldige har lämnat oriktiga eller ofullständiga uppgifter, om exempelvis belopp eller mottagare, skulle kunna föranleda att en jämkning kom till stånd. Vidare kan även omständigheter som inträffar efter att uppdraget lämnats påverka ansvarsfördelningen. Det bör t.ex. kunna krävas att kunden vidtar skäligen åtgärder gentemot sin betalningsmottagare för att begränsa skadan av en försenad betalning.²⁹⁸ Vad gäller betalning över Internet torde den betalningsskyldige i allmänhet

²⁹⁵ SOU 1995:69, s. 46-47, 283, 293.

²⁹⁶ SOU 1995:69, s. 46-47, 321-322.

²⁹⁷ SOU 1995:69, s. 46-47, 322-324.

²⁹⁸ SOU 1995:69, s. 46-47, 324.

kunna betala på ett traditionellt betalningssätt när det inte är möjligt att betala över Internet.

Vad dessa regler får för konsekvenser när dröjsmål eller befodringsfel uppstår i överföringen vid betalning över Internet berörs ej särskilt i utredningen. En fråga som är av betydelse i sammanhanget är när betalningsförmedlarens ansvar inträder. Den situation som undersöks här är ju dröjsmål och befodringsfel som uppkommer från det att den betalningsskyldige initierat en transaktion till dess betalningsförmedlaren tagit emot och accepterat orden. Arnesdotter anser att betalningsförmedlarens ansvar uppkommer först då uppdraget har kommit institutet till handa. I det fall där betalningsförmedlaren tillhandahållit exempelvis en programvara som behövs för kommunikationen mellan parterna borde, enligt henne, emellertid betalningsförmedlaren kunna göras ansvarig även för vad som händer under distributionsfasen.²⁹⁹ Hennes resonemang rör främst traditionell girering men även vid betalning över Internet, med de betalningsmetoder som beskrivits ovan, anser jag att detta är en rimlig utgångspunkt. Vid exempelvis girering över Internet där den betalningsskyldige direkt kopplas upp mot banken används ofta olika certifikat eller säkerhetsdosor. Om problem skulle uppstå på grund av dessa produkter borde betalningsförmedlaren i princip kunna göras ansvarig.

Även om betalningsförmedlaren principiellt kan göras ansvarig utgör ytterligare en förutsättning att felet skall ligga inom kontrollansvaret. I de fall då betalningsförmedlaren inte tillhandahållit någon utrustning torde dröjsmål och befodringsfel torde knappast falla in under kontrollansvaret. Det kan även ifrågasättas om dessa fel kan anses vara resultatet av betalningsförmedlarens vårdslöshet eller uppsåt. Ett problem i sammanhanget är att betalningsförmedlaren ofta friskriver sig från ansvar. SkandiaBanken reglerar sin Internetbanktjänst på så sätt att de inte är ansvariga för driftavbrott eller annan störning i kommunikationssystem som används av banken. Vidare ansvarar kontohavaren själv för fel eller brist i kontohavarens egna data, kommunikationsutrustning, programvara eller abonnemang.³⁰⁰

Beträffande förklaringsmisstag torde det inte heller finnas någon större möjlighet att kräva betalningsförmedlaren på ansvar. Felet föreligger i detta fall på den betalningsskyldiges sida innan betalningsordern skickas iväg. Ett tecken på detta är jämningsregeln i lagförslaget enligt vilken ofullständiga eller oriktiga uppgifter kan ge upphov till jämkning. Om den betalningsskyldige har uppgivit fel kontonummer, fel adressat eller dylikt kan man inte vänta sig att betalningsförmedlaren kommer att upptäcka förklaringsmisstaget. Torvund anser att det bör vara tillräckligt att betalningsförmedlaren kontrollerar att det kontonummer som uppgivits är

²⁹⁹ Arnesdotter, s. 227-229.

³⁰⁰ Allt i Ett-konto, Allmänna villkor 2001-10-01, <<http://www.skandiabanken.se/pdf/aiekonto.pdf>>, Hämtat 2003-01-16.

giltigt³⁰¹ och det inte kan krävas att en kontroll av att namnet och kontonumret stämmer överens. Vad gäller elektronisk betalning bör det kunna förutsättas att systemet automatiskt kontrollerar att de upplysningar som ges är giltiga och att de ges i en form som systemet godtar. Således kan systemet ha inbyggda rutiner för automatisk kontroll av meddelandets format, men sådana kontroller utesluter inte att meddelandet har ett felaktigt innehåll t.ex. att fel belopp har angetts.³⁰²

³⁰¹ Ett kontonummer är ofta uppbyggt på så sätt att det automatiskt kan kontrolleras om kontonumret är giltigt i förhållande till kontrollsiffror. Ett renodlat skrivfel torde vanligtvis upptäckas vid en sådan kontroll men det blir svårare om köparen av misstag angett ett gammalt kontonummer eller ett kontonummer som tillhör en annan person.

³⁰² Torvund 1992; s. 46-47.

6 Slutsatser

Det finns många olika sätt att betala på Internet och uppsatsen gör inte anspråk på att behandla detta uttömmande. Däremot har några vanliga betalningsmetoder tagits upp, för att ge läsaren en inblick i hur betalning över Internet rent praktiskt kan ske. Dessa är betalning med kontokort, elektroniska checkar och betalning på marknadstorg. Vad gäller kontokort sker betalning i elektronisk form i stor utsträckning även utanför Internet. Reglerna om anvisning är tillämpliga i förhållandet mellan de parter som är inblandade i en korttransaktion, men vanligtvis regleras detta av avtal. De problem som uppkommer på Internet är främst förknippade med den tekniska säkerheten och obehörigt utnyttjande av kontokort då säljaren inte kan kontrollera kortinnehavarens identitet. Beträffande checkar finns det detaljerad lagreglering om dessa i checklagen. Det är emellertid inte helt givet att lagen kan tillämpas på elektroniska checkar. Marknadstorg har däremot ingen parallell i den traditionella betalningsförmedlingen och medför att den öppna handeln på Internet blir ett slutet system då medlemskap krävs för att få handla. Det finns många olika sätt på vilka marknadstorg kan vara uppbyggda, men två huvudtyper kan skönjas. Den första typen är marknadstorg som administreras av nätverksoperatörer. Dessa innebär oftast att nätverksoperatören endast tillhandahåller ett faktureringsunderlag medan betalningen sker genom ett annat system. Den andra typen är marknadstorg som administreras av banker. I dessa fall sker betalning genom direktbetalning via Internetbank, betalningen sker således genom girering.

Beträffande frågan om det är den betalningsskyldige eller den betalningsberättigade som står risken för förklaringsmisstag, befodringsfel och dröjsmål vid betalning via Internet har jag utgått ifrån skuldebrevslagens- och avtalslagens modeller om riskfördelning. Först kommer jag att diskutera mina slutsatser beträffande skuldebrevslagens modell och därefter avtalslagens modell.

Jag anser att skuldebrevslagen kan tillämpas på betalningar som sker över Internet. För det första är lagen analogt tillämplig på ömsesidigt förpliktande kontrakt, t.ex. ett köpeavtal. Skuldebrevslagens riskfördelning korresponderar även med bl.a. köplagen och CISG, vilket tyder på att lagen ger uttryck för allmänt tillämpliga rättsatser. För det andra skall principen om funktionell ekvivalens tillämpas enligt UNCITRAL:s modellag om elektronisk handel. Detta innebär att om en elektronisk betalning fyller samma funktioner som en traditionell betalning skall den ges samma rättsverkningar som en betalning som sker med hjälp av ett fysiskt betalningsinstrument. Skuldebrevslagen behandlar befodringsfel och dröjsmål, men däremot sägs inget om förklaringsmisstag.

I Skuldebrevslagens riskfördelningsmodell, som regleras i lagens tredje paragraf, är utgångspunkten att den betalningsskyldige bär risken för dröjsmål och befodringsfel. De motiv som ligger bakom denna utgångspunkt är främst att det är den betalningsskyldige som väljer betalningsmedel och fungerar därmed som uppdragsgivare. Vidare har den betalningsskyldige till följd därav rådighet att återkalla betalningen till dess att den kommit fram till den betalningsberättigade. Dessa skäl gör sig emellertid inte gällande vid elektronisk handel och betalning över Internet. I praktiken är det den betalningsberättigade som bestämmer hur betalningen skall ske då det krävs anslutning till det aktuella betalsystemet och därmed väljs även betalningsförmedlare oftast av denne. Vid direktbetalning via Internetbank krävs exempelvis att den betalningsskyldige har ett konto i den aktuella banken och är medlem på marknadsplatsen. Vidare har den betalningsskyldige i praktiken inga möjligheter att råda över beloppet efter det att betalningsuppdraget har skickats. Sammantaget faller betalning via Internet inte in under motiven till att lägga risken på den betalningsskyldige. Huvudregeln i 3 § skuldebrevlagen är alltså inte ändamålsenlig vid betalningar över Internet.

Ett undantag till huvudregeln om att den betalningsskyldige står risken för befodringsfel och dröjsmål finns i 3 § 2 st skuldebrevlagen. Där framgår det att den betalningsberättigade har möjlighet att anvisa att betalning skall ske på ett visst sätt. I dessa fall är det den betalningsberättigade som skall bära risken för dröjsmål och befodringsfel. Den betalningsberättigades anvisning kan anses innebära ett löfte om att betalningen är fullgjord om betalning skett i enlighet med anvisningen. Det krävs självfallet att den betalningsskyldige har gjort vad som krävs av denne för att risken skall övergå till den betalningsberättigade. Som konstaterats ovan har den betalningsskyldige i praktiken ingen möjlighet att välja betalningssätt på Internet. Vid köp på Internet borde därmed regeln om anvisning bli aktuell. I detta sammanhang torde det även vara av betydelse vem som kontrollerar de betalningsinstrument som används. Om den betalningsskyldige använder sig av utrustning som på något sätt kontrolleras av den betalningsberättigade borde detta vara ett argument för att lägga risken på den senare. Det mesta talar för att regeln om anvisning är ändamålsenlig vad gäller betalningar på Internet.

Parterna har även möjlighet att avtala om riskens fördelning, men detta kan vara svårt då de oftast inte känner till varandra innan köpet görs. En möjlighet kan vara standardavtal som inkorporeras med det enskilda köpeavtalet. Vid köp på ett marknadstorg krävs medlemskap och det är inte ovanligt att avtal finns, men det är inte givet att de reglerar riskfördelningen mellan parterna. Slutligen kan avvikelser från skuldebrevlagen göras i lagstiftning. Någon speciallagstiftning som reglerar riskens fördelning på Internet finns emellertid inte.

Även avtalslagen kan i princip tillämpas vid betalningar över Internet. För det första reglerar avtalslagen inte bara avtal utan även andra rättshandlingar

på förmögenhetsrättens område, som exempelvis betalning av en skuld. För det andra skall principen om funktionell ekvivalens tillämpas enligt UNCITRAL:s modellag om elektronisk handel.

Avtalslagen reglerar förklaringsmisstag, befordringsfel och dröjsmål. Vad gäller förklaringsmisstag är avsändaren, d.v.s. den betalningsskyldige i en betalningstransaktion, som huvudregel bunden av avtalet om mottagaren är i god tro angående misstaget (32 § 1 st avtalslagen). Detta motiveras med att det är avsändaren som väljer på vilket sätt meddelandet skall överföras och har därmed bäst möjlighet att undvika att meddelandet inte ger uttryck för dennes vilja. Även här ligger alltså möjligheten att välja kommunikationssätt bakom regelns utformning. Ytterligare ett motiv till regeln är att bereda skydd för affärslivet. Detta är enligt min mening inte helt ändamålsenligt vid betalningar på Internet då hänsyn tas till mottagaren av betalningen. Detta bidrar inte till att motverka köparens rädsla för att betala på Internet, vilket i förlängningen missgynnar säljare. Det är således tveksamt om regeln kan anses ändamålsenlig vid betalningar över Internet, främst på grund av att den betalningsskyldige har begränsade möjligheter att välja betalningssätt.

Ett problem som uppstår vid automatisk kommunikation över Internet är huruvida en dator kan sägas vara i god tro. Det har framförts olika teorier angående detta, nämligen teorin om fullmaktskonstruktion, hypotetisk vilja, förklaringssteorin och avtalsgrundande rättsfakta. Teorin om fullmaktskonstruktion torde numera vara förkastad av doktrin.

Den teori som synes vara bäst lämpad vid betalningar över Internet anser jag vara förklaringssteorin, eftersom de andra synsätten blir något konstlade. Den innebär att regeln om förklaringsmisstag i avtalslagen inte tillämpas utan det avgörande blir det innehåll som förklaringen verkligen fått. Motiveringen till denna teori är att en automatisk rutin inte kan sägas vara i god eller ond tro. Grönfors har utvecklat en teori om avtalsgrundande rättsfakta som ligger i linje med förklaringssteorin. Den innebär att ett avtal kan antingen komma till stånd genom samstämmiga viljeförklaringar eller genom andra avtalsgrundande rättsfakta. Det skulle då kunna anses att upprättandet av en datormiljö i syfte att betalning skall kunna ske elektroniskt utgör ett sådant avtalsgrundande rättsfakta. Resultatet skulle i sådana fall bli att säljaren blir bunden genom upprättandet av betalningsfunktionen medan köparen däremot undgår bundenhet. Köparen har ju inte varit med och upprättat betalningsfunktionen, vilket innebär att såväl avtalsgrundande rättsfakta som samstämmiga viljeförklaringar saknas.

Visserligen kan det även tänkas att delar av teorin om hypotetisk vilja kan tillämpas när det finns ett krav på att tröskelvärden, rimlighetskontroller och bekräftelseboxar programmeras in i systemen. Om det förutsätts att sådana kontroller finns och borde ha gett utslag skulle frågor om oaktsamhet från det betalningsberättigades sida kunna aktualiseras. Skulle det däremot vara så att den betalningsskyldige gör sig skyldig till ett förklaringsmisstag, men

ej upptäcker misstaget vid en bekräftelse torde det väl istället denne som agerat oaktsamt. Teorin skulle alltså kunna användas, trots att 32 § 1 st avtalslagen inte anses tillämplig, då den ger upphov till oaktsamhetsresonemang. Resonemanget om rimlighetskontroller överensstämmer med e-handelsdirektivet och USA:s UETA. Hur som helst torde resultatet bli att den betalningsskyldige inte är bunden av förklaringsmisstag, antingen p.g.a. att denne ej upprättat avtalsmiljön eller därför att rimlighetskontroller inte finns eller ej gett utslag. Ett undantag skulle dock kunna tänkas göras för det fall att den betalningsskyldige inte upptäcker misstaget vid en bekräftelse.

Vad gäller befordringsfel är huvudregeln i avtalslagen att avsändaren, d.v.s. den betalningsskyldige i en betalningstransaktion, inte är bunden oavsett om mottagaren är i god tro (32 § 2 st avtalslagen). Det finns emellertid en reklameringsregel till den godtroende mottagarens skydd. Det har diskuterats livligt huruvida denna regel kan tillämpas när ett elektroniskt meddelande blir förvanskad under överföringen till mottagaren. Det motiv som ligger bakom regeln är bl.a. att risken för förvanskning är särskilt stor vid dessa kommunikationsformer och detta måste mottagaren räkna med. Detta torde väl vara aktuellt även vid betalning över Internet. Ytterligare en anledning till regelns tillkomst var samhällsekonomiska skäl då användningen av telegram skulle uppmuntras genom att ge avsändaren en möjlighet att undgå bundenhet. Detta är speciellt viktigt beträffande betalning över Internet då detta område präglas av en allmän rädsla bland köpare och det vore olyckligt att spä på denna ytterligare. Jag anser att de motiv som ligger bakom 32 § 2 st avtalslagen är ändamålsenliga även för betalningar över Internet och att de argument som framförts för regelns tillämplighet vid elektronisk kommunikation väger över. Jag menar, precis som Lehrberg, att det spelar mindre roll att befordringsfelet inte uppstår p.g.a. någon utomstående persons befattning med meddelandet. Jag kan visserligen hålla med Christina Ramberg i hennes påpekande att sannolikheten för att befordringsfel uppstår utan att det tydligt framgår, genom t.ex. obegripliga teckenserier, är liten. Jag menar emellertid att även om risken är liten så kan konsekvenserna bli stora för den betalningsskyldige.

Vid befordringsfel spelar även typen av meddelande roll. Frågan är om betalning över Internet kan anses vara en viljeförklaring (32 § avtalslagen), ett meddelande (40 § avtalslagen) eller ett av köplagens olika meddelanden (82 § köplagen). De två senare paragraferna reglerar vissa meddelanden som sänds på mottagarens risk och e contrario kan då utläsas att vid andra typer av meddelanden står avsändaren risken. Det är emellertid tveksamt om 82 § köplagen kan tillämpas vid betalningar då de regleras mer uttryckligen i 48 § köplagen, vilken motsvarar 3 § skuldebrevslagen. IT-utredningens förslag att lägga till förvanskning till 40 § avtalslagen, på samma sätt som i köplagen, har mött kritik. Lehrberg menar exempelvis att 40 § avtalslagen endast är tillämpligt på sådana meddelanden som enligt IT-utredningen knappast kan tillämpas på elektronisk kommunikation då de innehåller rekvisitet god tro. Jag anser att det är mer ändamålsenligt att låta en

betalning över Internet regleras av 32 § 2 st avtalslagen istället för den lösning som IT-utredningen förespråkar. På så sätt värnar man om köparens vilja och kontrollmöjligheter och i förlängningen om hela den elektroniska handeln.

Risken för dröjsmål som inträffar i överföringen av ett meddelande ligger på avsändaren, d.v.s. den betalningsskyldige i en betalningstransaktion. Ett motiv som ligger bakom denna regel är att anbudsgivaren är ensidigt bunden av anbudet och har heller ingen möjlighet att veta att accepten sänts. Vid betalningar torde däremot inte den betalningsberättigade vara ensidigt bunden av sitt anbud, d.v.s. erbjudandet om betalning, på samma sätt som vid avtalslut. Betalningen sker ju till förmån för denne. En betalning skulle eventuellt också kunna ses som en accept vid elektronisk handel med motiveringen att den utgör köparens uppfyllande av sin förpliktelse enligt avtalet, medan anbudet skulle utgöras av säljarens förpliktelse att leverera i enlighet med avtalet. Eventuellt skulle båda parternas förpliktelser kunna ses som accept då de utgör uppfyllandet av köpeavtalet. Hur som helst är ju säljarens förpliktelse att leverera varan inte mer bindande än köparens förpliktelse att betala köpesumman. Oavsett vilket sysätt som används menar jag att motivet inte är ändamålsenligt vid betalningar över Internet. Ytterligare motiv som ligger bakom regeln är att anbudsgivaren inte kan veta att accepten har sänts och att den part som avger accepten på olika sätt kan kontrollera att den kommit fram inom acceptfristen. Dessa skäl kan göra sig gällande även vid betalningar över Internet, men jag anser att motivet om haltande bundenhet är den viktigaste anledningen till regelns utformande. Framförallt blir det något krystat att försöka likna en betalning vid en accept. Enligt min mening är avtalslagens regler om dröjsmål inte ändamålsenliga vid betalning över Internet. Ett bättre sätt att lösa dessa frågor är att tillämpa skuldebrevslagens modell beträffande dröjsmål.

Sammanfattningsvis torde skuldebrevslagens modell leda till att betalningar via Internet som huvudregel faller in under regeln om den betalningsberättigades anvisning eftersom den betalningsskyldige inte har någon större möjlighet att välja betalningssätt. Resultatet bli i sådana fall att den betalningsberättigade bär risken för befodringsfel och dröjsmål. I de fall då den betalningsberättigade kontrollerar det betalningsinstrument som används utgör detta ytterligare ett argument för att lägga risken för befodringsfel och dröjsmål på denne. Vad gäller avtalslagen torde regeln om förklaringsmisstag inte kunna tillämpas vid betalning över Internet. En bättre lösning är förklaringssteorin och avtalsgrundande rättsfakta eller eventuellt oaktamhetsresonemang, vilket i de flesta fall torde leda till att den betalningsberättigade står risken för förklaringsmisstag. Beträffande befodringsfel anser jag regeln kan tillämpas på betalningar över Internet då de motiv som ligger bakom regelns utformning även kan göras gällande vid betalningar över Internet. Även här blir resultatet att den betalningsberättigade står risken för befodringsfel. Däremot anser jag inte att avtalslagens regler om dröjsmål kan tillämpas vid betalningar över Internet. Vid dröjsmål är det bättre att tillämpa skuldebrevslagens modell.

Vid en tillämpning av skuldebrevslagen och avtalslagen enligt ovan blir således resultaten desamma, nämligen att risken för förklaringsmisstag, befodringsfel och dröjsmål läggs på den betalningsberättigade.

Slutligen kan det konstateras att möjligheten att vältra över ansvaret på betalningsförmedlaren torde vara relativt liten. Troligtvis aktualiseras ansvarsresonemang först när betalningsuppdraget har kommit betalningsförmedlaren till handa. Om däremot betalningsförmedlaren tillhandahållit utrustning som behövs för kommunikationen mellan parterna kan det emellertid tänkas att ansvar kan uppkomma även under distributionsfasen. I dagsläget finns det viss EG-rättslig lagstiftning på området, men ingen specifik svensk lagreglering om betalningsförmedlares ansvar. Det är även vanligt med omfattande friskrivningar från betalningsförmedlares sida vilket innebär att möjligheterna att vältra över ansvaret på betalningsförmedlaren är små. För att betalningsförmedlaren skall kunna göras ansvarig krävs det, i vart fall enligt betaltjänstutredningens lagförslag, att felet låg inom betalningsförmedlarens kontroll eller att felet berodde på vårdslöshet eller uppsåt från dennes sida. Vad gäller förklaringsmisstag lär ansvar inte uppkomma då misstaget görs av den betalningsskyldige innan betalningstransaktionen överhuvudtaget påbörjats. Beträffande dröjsmål och befodringsfel är det tveksamt om detta kan anses ligga inom kontrollansvaret eller om vårdslöshet eller uppsåt blir aktuellt. Sammantaget innebär detta att även om betaltjänstutredningens lagförslag träder i kraft är det tveksamt om betalningsförmedlaren kan göras ansvarig.

Litteraturförteckning

Offentligt tryck

European Parliament and Council Directive 2000/35/EC of 29 June 2000 on combating late payment in commercial transactions.

European Parliament and Council Directive 2000/31/EC of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the internal market.

European Parliament and Council Directive 97/5/EC of 27 January 1997 on cross-border credit transfers directive.

Commission Recommendation 97/489/EC of 30 July 1997 concerning transactions by electronic payment instruments and in particular the relationship between issuer and holder.

Commission Recommendation 88/590/EEC of 17 November 1988 concerning payment systems, and in particular the relationship between the cardholder and the card issuer.

United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 1980.

Uniform Electronic Transaction Act, 2001.

UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce, 1996.

UNCITRAL Model Law on International Credit Transfers, 1992.

UNCITRAL Legal Guide on Electronic Funds Transfers, 1986.

UNIDROIT Principles of International Commercial Contract, 1994.

Principles of European Contract Law, 1998.

Prop 1988/89:76, *Ny köplag*.

Förslag till lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område av den 31 januari 1914, Stockholm 1914 [cit. Prop 1914].

SOU 2000:30, *.se?*

SOU 1999:106, *Konsumenten och IT - en utredning om datorer, handel och marknadsföring*.

SOU 1998:122, *E-pengar – civilrättsliga frågor m.m.*

SOU 1998:14, *E-pengar – näringsrättsliga frågor.*

SOU 1996:40, *Elektronisk dokumenthantering.*

SOU 1995:69, *Betaltjänster slutbetänkande.*

SOU 1935:14, *Lagberedningens förslag till lag om skuldebrev m.m.*

DS 1993:56, *Moderna betalningsmetoder – en beskrivning och civilrättslig probleminventering.*

Litteratur

Adlercreutz, Axel; *Avtalsrätt I*, 10:e upplagan, Lund 1995.

Andersen, Mads Bryde och Torvund, Olav; *Shopping på Internettet*, TemaNord 1999:598, Köpenhamn 1999. [cit. Andersen och Torvund].

Arnesdotter, Ingrid; *Moderna betalningsmetoder – betalning och girering*, Göteborg 1996.

Carlén-Wendels, Thomas; *Nätjuridik – lag och rätt på Internet*, 3:e upplagan, Stockholm 2000.

D'arcy, Leo, Murray, Carole och Cleave, Barbara; *Schmitthoff's export trade – the law and practice of international trade*, 10:e upplagan, London 2000 [cit. D'arcy m.fl.].

Einersen, Eivind; *Elektronisk aftale- & bevisret*, Köpenhamn 1992.

Fredholm, Peter; *Elektroniska affärer*, 4:e upplagan, Lund 2000.

Grönfors, Kurt; *Avtalslagen*, 3:e upplagan, Göteborg 1995. [cit. Grönfors 1995].

Grönfors, Kurt; *Avtalsgrundande rättsfakta*, Göteborg 1993 [cit. Grönfors 1993].

Hance, Oliver och Balz, Suzan Dionne; *The new virtual money: law and practice*, Haag 1999.

Hellner, Jan och Johansson, Svante; *Skadeståndsrätt*, 6:e upplagan, Stockholm 2002.

Hellner, Jan; *Metodproblem i rättsvetenskapen – studier i förmögenhetsrätt*, Stockholm 2001. [cit. Hellner 2001].

Hellner, Jan; *Skadeståndsrätten – en introduktion*, Stockholm 1997. [cit. Hellner 1997].

Hellner, Jan; *Speciell avtalsrätt II, Kontraktetsrätt, I:a häftet, Särskilda avtal*, 3:e upplagan. Stockholm 1996. [cit. Hellner 1996].

Hultmark, Christina; *Elektronisk handel och avtalsrätt*, Stockholm 1998. [cit. Hultmark 1998].

Hultmark, Christina och Ramberg, Jan; *Avtalsrätten, en introduktion*, Stockholm 1999. [cit. Hultmark & Ramberg].

Håstad, Torgny; *Den nya köprätten*, 4:e upplagan, Uppsala 1998.

Janson, Ingemar; *Den elektroniska marknadsplatsen – avtals-, köp och bevisrättsliga aspekter*, IRI-rapport 1997:1, Stockholm 1997.

Karstoft, Susanne; ”Ansvars- og bevisproblemer ved elektroniske betalingsoverforsler i forbrugerforhold”. I: *Elektronisk betaling i forbrugerforhold – ansvars og bevisproblemer, retlige overvejelser ved brug på internettet*, Tema Nord 1998:590, Köpenhamn 1998, s.17. [cit. Karstoft 1998].

Karstoft, Susanne; *Elektronisk dokumentudveksling – retlige aspekter*, Århus 1994. [cit. Karstoft 1994].

Kellagher, Thomas, Ljungberg Rikard och Stensson, Stina; *Kontokort och elektroniska banktjänster*, Kristianstad 2002 [cit. Kellagher m.fl.].

Krüger , Kai; ”Forholdet mellem betaler og betalningsmottager”. I: *Bankrättsligt seminarium*, Lund 23-24 mars 2001, Lund 2002, s. 103. [cit. Krüger 2002].

Krüger, Kai; *Pengekrav*, Bergen 1978. [cit. Krüger 1978].

Lehrberg, Bert; *Moderna betalningsformer*, 2:a upplagan, Stockholm 1999. [cit. Lehrberg, Moderna betalningsmetoder].

Lehrberg, Bert; *Omförhandlingsklausuler – betydelse och rättslig behandling, tillämpningsområden, rekvisit och rättsföljder*, Stockholm 1999. [cit. Lehrberg, Omförhandlingsklausuler].

Lindberg, Agne och Westman, Daniel; *Praktisk IT-rätt*, 3: upplagan, Stockholm 2001.

- Mellqvist, Mikael och Persson, Ingemar; *Fordran och skuld*, 5:e upplagan, Uppsala 2000.
- Mestad, Ola; *Om force majeure og risikofordeling i kontrakt*, Oslo 1991.
- Ramberg, Christina; *Internet marketplaces – the law of auctions and exchanges online*, New York 2002. [cit. Ramberg, C].
- Rodhe, Knut; *Lärobok i obligationsrätt*, 6:e upplagan, Lund 1986. [cit. Rodhe 1986].
- Rodhe, Knut; *Obligationsrätt*, Lund 1984. [cit. Rodhe 1984].
- Røsæg, Erik; "IT: avtalesslutning og behovet for lovreform". I: *Festskrift till Gunnar Karnell*, 1999 Stockholm, s. 657.
- Sisula-Tulokas, Lena; "Datatransmissioner och riskfördelning vid befordringsfel". I: *festskrift till Kurt Grönfors*, Göteborg 1991, s. 403.
- Smith, Graham; *Internet law and regulation*, 3:upplagan, London 2002.
- Stoltze, Lars; *Internet ret*, Köpenhamn 2001.
- Tiberg, Hugo och Lennhammer, Dan; *Skuldebrev, væxel och check*, 7:e upplagan, Göteborg 1995.
- Torvund, Olav; "Elektronisk handel via Internett". I: *Elektronisk handel – rättsliga aspekter*, Nordisk årsbok i Rättsinformatik, Stockholm 1997, s. 2. [cit Torvund 1997].
- Torvund, Olav; "Elektronisk marked – saerlig om betaling". I: *Telekommunikation – rättsliga aspekter*, Nordisk årsbok i Rättsinformatik, Stockholm 1996, s.93. [cit. Torvund 1996].
- Torvund, Olav; *Betalningsformidling i et rettsligt perspektiv*, Oslo 1993. [cit. Torvund 1993].
- Torvund, Olav; *Misbruk av betalningsinstrumenter og ikke-autoriserete betalningstransaksjoner*, Oslo 1992. [cit. Torvund 1992].
- Walín, Gösta; *Lagen om skuldebrev – gåvolagen, räntelagen generalklausul, deposition och dödning*, Lund 1977.
- Winberg, Gustav; *Elektroniska betalsystem på Internet – om teknisk sikkerhet och juridisk osikkerhet*, IRI-rapport 1997:3, Stockholm 1997.
- Wollan, Camilla Julie; *Betalning via Internet – et udvalg av juridiske problemstillinger*, Oslo 1999.

Tidskrifter

Holmberg, Martin; ”Id-kort i datorn bra affär för banken”. I: *Göteborgs-Posten*, 11 december 2002, s. 31.

Lehrberg, Bert; ”Anmälan av Kurt Grönfors, Avtalsgrundande rättsfakta”. I: *Svensk Juristtidning*, 1996, Nr 5-6, s. 461-482.

Thorén, Mats; ”Elektronisk handel – Betalning med förhinder”. I: *Veckans affärer*, Nr 8, 22 februari 1999, s. 35-36.

Tiger, Kristian; ”IDIotsäkert elektroniskt ID”. I: *Jusektidningen*, Nr 1, 2003, s. 9.

Veres, Victoria; ”Kreditkortens revansch”. I: *Veckans affärer*, Nr 42, 14 oktober 2001, s. 22-25.

Internet

Andersen, Mads Bryde, ”IT-retten”, <<http://www.it-retten.dk/bog/19/>> och <<http://www.it-retten.dk/bog/20/>>, Hämtat 2002-09-29.

Föreningssparbankens hemsida, <<http://www.foreningssparbanken.se>> och <<http://www.foreningssparbanken.se/cgi-bin/kortweb.cgi?page=10546>>, Hämtat 2002-12-13.

Lundell, Peter, ”Avtalslagens tillämplighet i en elektronisk miljö”, <[http://www.jur.lu.se/internet/biblioteket/examensarbeten.nsf/0/53FCA9E5F6FD0383C1256AD200439DFC/\\$File/xsmall.pdf?OpenElement](http://www.jur.lu.se/internet/biblioteket/examensarbeten.nsf/0/53FCA9E5F6FD0383C1256AD200439DFC/$File/xsmall.pdf?OpenElement)>, Hämtat 2002-09-29.

Postgirots hemsida, <<http://www.postgirot.se>> och <<http://www.postgirot.se/node2187.asp>>, Hämtat 2003-01-16.

SEB: s hemsida, <<http://www.seb.se>> och <<http://swp2.vv.sebank.se/cgi-bin/pts3/pow/default.asp>>, Hämtat 2003-01-16.

SkandiaBankens Allt i Ett-konto, Allmänna villkor 2001-10-01, <<http://www.skandiabanken.se/pdf/aiekonto.pdf>>, Hämtat 2003-01-16.

SkandiaBankens internationella bankkort/uttagskort, Allmänna villkor 2001-10-01 <<https://www.skandiabanken.se/skbsecure/DPDF/getPDF.asp?resource=bank/villkor%5Fkort%2Epdf>> Hämtat 2003-01-26.

Torget's hemsida, <<http://www.torget.se>>, Hämtat 2003-01-18.

UNCITRAL:s hemsida, <<http://www.uncitral.org/english/texts/electcom/ml-ecomm.htm>>, Hämtat 2002-10-14.

E-post

Lindfelt, Carina, <carina.lindfelt@finance.ministry.se>, ”Ang. betaltjänstutredningens förslag (SOU 1995:69)”, 2002-11-18, personlig e-post.

Ryrstedt, Ulf, <ulf.ryrstedt@konsumentbankbyrån.se>, ”SV: examensarbete om betalningar över Internet”, 2002-12-11, personlig e-post.

Rättsfallsförteckning

NJA 1999 s. 793

NJA 1998 s. 23

NJA 1995 s. 25

NJA 1988 s. 312

NJA 1982 s. 366